

Pages 1001 - 1007. - 1117

VOLUME XI.

S. Store 326:323.2 (68232) Com

KOMMISSIE VAN ONDERSOEK OM ONDERSOEK IN TE STEL
NA DIE GEBEURE IN DIE DISTRIKTE VAN VERREENIGING
(TE WETE DIE SHARPEVILLE LOKASIE EN EVATON) EN
VANDERBIJLPARK, TRANSVAAL PROVINSIE, op 21 MAART
1960.

MAANDAG, 2 MEI 1960 - om:
9.45 v.m.

VERTEENWOORDIGING: SOOS VOORHEEN.

INHOUD

✓ <u>J. OOSTHUIZEN:</u>	Hoofgetuienis:	Bladsye	1001 - 1007
	Kruisverhoor	"	1007 - 1030
	Herverhoor	"	1030 - 1031
	Deur die Voorzitter	"	1031 - 1036
	Mr. Kentridge - deur die Voorzitter		1036 - 1037
<u>B.J.v.d. BERGH:</u>	Hoofgetuienis	"	1037 - 1053
	Kruisverhoor	"	1053 - 1055
✓ <u>G. BOOYSEN:</u>	Hoofgetuienis	"	1056 - 1061
	Kruisverhoor	"	1061 - 1064
✓ <u>C. NKUMALO:</u>	Hoofgetuienis	"	1064 - 1067
	Kruisverhoor	"	1067
	Deur die Voorzitter	"	1067 - 1068
✓ <u>B. XINGWANA:</u>	Hoofgetuienis	"	1069 - 1072
	Kruisverhoor	"	1072 - 1074
	Deur die Voorzitter	"	1074 - 1079
<u>J.H.C. KOK:</u>	Hoofgetuienis	"	1079 - 1092
	Kruisverhoor	"	1092 - 1108
	Deur die Voorzitter	"	1108 - 1110
<u>D. MANUPINGA</u>	Hoofgetuienis	"	1110 - 1117

KOMMISSIE VAN ONDERSOEK OM ONDERSOEK IN TE STEL
NA DIE GEBEURE IN DIE DISTRIKTE VAN VEREENIGING
(TE WETE DIE SHARPEVILLE LOKASIE EN SVATON) EN
VANDERBIJLPARK, TRANSVAAL PROVINSIE, op 21 MAART
1960.

MAANDAG, 2 MEI 1960 - om
9.45 v.m.

VERTEENWOORDIGING: SOOS VOORHEEN

JEREMIAH OOSTHUIZEN, beëdig, verklaar:

VERHOOR DEUR MNR. CLAASSEN: U is 'n sersant
in die Suid-Afrikaanse Polisie gestasioneer te Moroka?
--- Dit is reg.

Op Maandag, 21 Maart hierdie jaar, was u by
die Polisiestasie te Sharpeville? --- Dit is reg.

Wanneer het u daar aangekom? --- Dit was
ongeveer kwart-oor-tien.

Met wie het u saam gekom? --- Ek het saam
met 'n vragmotor van Newlands gekom; ek onthou nie
wie was die bestuurder van die vragmotor nie.

Onder wie se bevel het jy saangekom? --- Ons
het nie 'n offisier saam met ons gehad nie.

Hoeveel man was julle? --- Ons was drie
blankes, en 21 Naturellekonstabels.

'n Gewone vragmotor? --- 'n Gewone vragmotor wat
gepantser was - draad voor die vensters en langs die
kante.

Toe julle by die Polisiestasie aangekom het,
was daar 'n skare Naturelle rondom die Polisiestasie

--- gewees ---

en geskree op ons, en gevloek; en ons uitgeskel.

Kan u onthou wat hulle geskree het? ---Hulle het vir ons geskree, "Polisiehande" en hulle sal ons wys, "Ons sal julle doodmaak", en as ons vir hulle sê hulle moet loop, het hulle net geskree hulle sal nie, en hulle sal ons wys; dit is Cato Manor; hulle sal ons doodmaak, vandag.

DIE VOORSITTER: Watter taal het hulle gepraat? --- Sommige het in Naturelletaal geskree, en ander - Naturelletaal verstaan ek nie, maar sommige het in Afrikaans geskree, vir ons.

VERHOOR HERVAT: Hoeveel man was julle toe op die Polisieterrein, daardie tyd?

DIE VOORSITTER: Toe julle daar aankom? --- Toe ons daar aangekom het, was daar nie baie nie; ongeveer 50, sou ek sê.

VERHOOR HERVAT: Is dit insluitende nie-blanke konstabels? ---Ja.

Die woorde, "Cato Manor", het jy dit gehoor net van een vanuit die skare, of van meer?---Nee, heelparty van hulle het dit gesê; nie net een nie.

Was dit net op een geleentheid gesê, of op meer geleenthede? ---Meer geleenthede. Voor ons by die hek ingekom het, het ek hulle dit ook hoor uitroep, vanuit die skare - net die woorde, "Cato Manor".

Watter betekenis het dit vir jou gehad? --- Ek het gedink aan die voorval wat in Cato Manor plaasgevind het, toe die nege Polisievanne vernoor is, daar, dat hulle dieselfde bedoel, en net ons te doen, daar.

Het dit jou enige anders affekteer? ---Ja; ek

--- het ---

het gedink dat hulle meentlik bedoel om ons te oorweldig, die dag, ons te oorrompel.

Het jy gesien toe kol. Pienaar en kol. Spengler daar aangekom het? ---Ja.

Het hulle saam gekom? --- Hulle het so-te-sê gelyktydig daar aangekom.

Wie het eerste gekom? --- Ek dink kol. Spengler.

Nadat hulle daar aangekom het, het daar enigeets gebeur wat vir jou opgeval het? --- Ja; kol. Spengler het een van die Bantoes - dit was seker 'n leier wat aan die binnekant van die draad was - gearresteer. Die Bantoes was op daardie stadium geweldig baie, en hulle het by die hek ingebondel. Polisie-manne het probeer om die hek toe te druk, maar hulle kon nie. Hulle het dit oeffenseer, binnekant die hek ingemaak.

Hoe ver het hulle ingekom, deur die hek? --- Ek sou sê ongeveer drie, vier tot vyf treë.

En is hulle weer terug? --- Die Polisie-manne het hulle probeer terugdruk, maar kon hulle nie heeltemal terugkry nie.

Wat het toe van hulle geword? --- Net toe kol. Spengler die leier gearresteer het, het die Bantoes vorentoe gedruk, gestern van agter af. Hulle het die draad oor gedruk, platgedruk, en op daardie stadium het die klippe begin val. Hulle het geweldig baie klippe gegooi na ons, en toe het die skietery begin.

Maar nou die klomp wat jy sê wat by die hek ingekom het; wat het van hulle geword? --- Alles het in 'n paar sekondes se tyd gebeur. Feitlik 'n paar sekondes daarna - toe kol. Spengler die leier arresteer, het die klippe begin val. Toe hulle inmaal, toe gooi hulle

met die klippe, ook, en hulle druk die draad plat.
Toe het die skietery begin - alles in 'n paar sekondes
se tyd.

Maar ek wil graag 'n bietjie meer in besonder
weet of jy opgemerk het - as jy nie opgemerk het nie,
so so. Wat het van die klomp geword wat daar by die
hek ingekom het? --- Ek was 'n hele entjie van die hek
af. Ek het nie die hele tyd daarna gekyk nie, en gesien
wat van hulle geword het nie.

DIE VOORSITTER: Waar het jy gestaan? --- Ek
het regs van die hek gestaan.

Het ander woorde, soos jy nou na die Weste
gekyk het ...? --- Ek het aan die Noordkant gestaan.

Het jy aan die Noordkant gestaan van die hek?
--- Dit is reg.

Hoe naby aan die Noordelike heining? ---
Ongeveer ...

As jy na 'n foto wil kyk en jou geheue te
verfris, kan jy kyk (Dewysstuk "A" aan getuie oorhandig)?
--- Regoor die pale; ek het ongeveer net langs die
telefoonpaal gestaan wat daar staan, aan die hek se kant.

Die telefoonpaal wat op die aappandjie is? ---
Dit is reg.

Het u min of meer regoor dit gestaan? --- Ja.

En hoe ver van die heining self - die Westelike
heining? --- Ek sou so ongeveer 7 treë van die heining af.

VERHOOR HERVAT: Hoe groot het jy die skare
geskat, tydens die skietery? --- Ongeveer 20,000 tot 25,000.

En waarmee het jy geskiet? --- Ek het met 'n
stengeweer geskiet.

Het jy dit op snelvuur gehad, of enkelvuur? ---
Op snelvuur.

Hoeveel patrone het jy in jou magasyn gehad? ---
Die magasyn was klaar geleë; ek weet nie presies
hoeveel nie. Ongeveer 20 tot 25.

Het jy almal afgeskiet? --- Ek het een magasyn
leeg gevuur.

Vertel ons, hoe het jy te werk gegaan; het jy
jou vinger somar op die sneller gehou, en net beweeg, of
wat? ---Ja.

Hoe lank sou dit vir jou ganses het om dit leeg
te skiet? ---Ongeveer drie sekondes.

Het jy saam met die ander begin skiet, of voor,
of na hulle? ---Net na die ander.

Hoe lank na die ander, sou jy sê? --- Toe die
eerste skoot - nadat die eerste paar skote geklap het;
ek kan nie presies onthou nie; miskien 'n gedeelte van
'n sekonde, of 'n sekonde of so.

En toe jy klaar geskiet het, was daar nog
geskiet gewees? ---Ja.

Vir hoe lank? ---Ongeveer - meer as vyf/ses
sekondes.

Hoe lank sou u sê het die hele skietery aangehou?
--- Ontrent tien tot vyftien sekondes.

Hoe het jy jou stangeweer gehou, in watter
rigting? ---In die rigting van die Bantoes, en baie laag.

Hoe laag, entrent? --- Ek het dit in my sy gehou,
en die loop, voor, het ek laag gehou.

DIE VOORSITTER: Wel, as jy sê jy het dit laag
gehou, het jy dit laag gehou met die doel om die persone

Het jy dit op snelvuur gehad, of enkelvuur? ---
Op snelvuur.

Hoeveel patrone het jy in jou magasyn gehad? ---
Die magasyn was klaar gelaa; ek weet nie presies
hoeveel nie. Ongeveer 20 tot 25.

Het jy almal afgeskiet? --- Ek het een magasyn
leeg gevuur.

Vertel ons, hoe het jy te werk gegaan; het jy
jou vinger somer op die sneller gehou, en net beweeg, of
wat? ---Ja.

Hoe lank sou dit vir jou geneem het om dit leeg
te skiet? ---Ongeveer drie sekondes.

Het jy saam met die ander begin skiet, of voor,
of na hulle? ---Niet na die ander.

Hoe lank na die ander, sou jy sê? --- Toe die
eerste skoot - nadat die eerste paar skote geklap het;
ek kan nie presies onthou nie; niekies 'n gedeelte van
'n sekonde, of 'n sekonde of so.

En toe jy klaar geskiet het, was daar nog
geskiet gewees? ---Ja.

Vir hoe lank? ---Ongeveer - neer as vyf/see
sekondes.

Hoe lank sou u sê het die hele skietery aangehou?
--- Ontrent tien tot vyftien sekondes.

Hoe het jy jou stangvuur gehou, in watter
rigting? ---In die rigting van die hantoes, en baie laag.

Hoe laag, ontrent? --- Ek het dit in my sy gehou,
en die loop, voor, het ek laag gehou.

DIE VOORSITTER: Wel, as jy sê jy het dit laag
gehou, het jy dit laag gehou met die doel om die persone

wat voor by die heining was, by voorbeeld in hulle bene te tref, of het jy dit so laag gehou dat jy bedoel het om voor hulle in die grond vas te skiet, of wat? --- Om hulle ontrent in die bene te tref.

Die wat voor was? ---Ja.

Is jy opgelei om 'n stengeweer te hanteer? --- Ja; ek het 'n kursus geneem.

Is jy bewus daarvan dat 'n stengeweer neig om op te lig as gevolg van die afvuur van skote? ---Ja; daarom het ek dit baie laag gehou.

Was jy daarvan bewus? ---Ja.

VERHOOR HERVAT: Was - wat is die posisie; kan 'n mens dit so beheer dat dit gladnie opkom nie, of kom dit maar altyd op? --- Ek is nie so goed bewus nie; ek het net een kursus geloop. Ek is nie seker of jy hom kan beheer dat hy gladnie opkom nie, gladnie 'n neiging toon om op te gaan nie.

Ek weet nou nie tot hoe 'n mate 'n mens bewus word van die ding terwyl jy met hom skiet nie, maar van wat daar gebeur het, sou jy sê dat jy by die bene begin het en later hoër gesindig het, of het jy net by die bene gebly? --- Ek dink ek het dit in dieselfde posisie gehou - baie laag.

CROSE-EXAMINED BY MR. KENTRIDGE: How long have you been in the Police Force? --- Vier jaar.

Who ordered you to go to Sharpeville? ---Kapt. v.d. Linc, bevelvoerende offisier van Moroka.

Were the other two white Policemen with you also armed? ---Hulle was gewapen.

About how many Policemen would you estimate

--- there ---

there were at the Police Station when you first arrived at about 10.15? --- Ongeveer 50 - bietjie meer, miskien; in daardie omgewing.

DIE VOORSITTER: Was dit blankes, of blankes en Bantoes? --- Die wat ek gesien het, toe ons daar gekom het, was ongeveer 50; dit was Bantoes en Blankes. Daar was baie min blankes.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED:
/And how many people were there in the crowd around the Police Station, when you arrived there that day? --- Ongeveer 10,000 tot 15,000.

How did you calculate the size of the crowd? Just by looking at it? --- Ja.

And the crowd kept getting bigger? --- Dit is reg.

Who did you report to, on your arrival there?

DIE VOORSITTER: Wie was in bevel gewees by Sharpeville toe jy daar aankom? --- Daar was 'n kaptein. Ek weet nie wat sy van was nie. Ek het hom nie geken nie.

Uniform-afdeling? --- Uniform.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: This is when you first arrived, at 10.15? --- Ja.

Did you report to him - a uniformed captain? --- Dit was 'n luitenant of 'n kaptein; dit was 'n offisier gewees. Almal was baie opgewonde. Ek kan nie onthou, presies, of dit 'n luitenant of 'n kaptein was nie, maar dit was 'n offisier.

DIE VOORSITTER: Maar die advokaat vra of jy jouself gaan aanmeld het by hom? --- Ja; ons het net gees ons is daar vanaf Moroka.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: What did he say?

---Hy het gesê ons moet by staan.

Are you sure of this? ---Ja.

You see, as far as the evidence goes so far, there was no uniformed captain who arrived and took charge until a quarter to twelve; is that wrong? ---Nee; daar was 'n offisier.

Did this officer stay there the whole morning?

--- Ek het hom nie daarna gesien nie, want ons het toe buitekant gaan wag; hy was binne, in die ommuurde gebou van die Polisie-stasie.

When did you come out of the building? ---Oms

het net binne, ingery met die vragmotor, die vragmotor parkeer, afgeklip en gerapporteer, en uitgegaan buitekant-toe.

You stayed outside? ---Ja.

Did you stand in a line before the shooting? ---

Ja; baie kort voor die skietery.

Up to then, before you were placed in line,

where were you? Just walking about outside? ---Ja.

You say that a number of people shouted "Gato Manor", and that put you in mind of the murder of the nine Policemen at Gato Manor? --- Dit is Sag.

That had happened only a few weeks before? --- Ja.

Did a number of the Policemen there hear these shouts of Gato Manor? ---Hulle moet dit gehoor het.

I suppose during the course of that morning, before the shooting, you must have spoken to a lot of the other Policemen?

---DIE VOORSITTER ---

DIE VOORSITTER: Het julle daar onder mekaar gesels, terwyl julle daar wag? --- Dit is reg.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: And I suppose you must have discussed these shouts of "Cato Manor"? --- Ja.

What did the men have to say when they shouted "Cato Manor"; what was said about it? --- Hulle het maar net gesê dit lyk asof dit hulle plan is om ons blykbaar te vermoor, daar.

And what did the men want to do? --- Wel, hulle het nie gesê wat hulle van plan is om te doen nie.

What did you think you would have to do? --- Ons het gewag op instruksies.

Did you think, bearing in mind these shouts of "Cato Manor", that you would have to shoot? --- Ek was nie seker op daardie stadium of ons sou nodig hê om te skiet nie.

I suppose since the murders at Cato Manor, from the time of the murders at Cato Manor, it was discussed at every Police Station, was it not? --- Ja.

All Policemen must have spoken about what had happened at Cato Manor? --- Ja.

And I suppose all Policemen, like anyone else, were very upset about it? --- Ja.

I suppose they must have had the feeling that they would never allow such a thing to happen again? --- Hoentlik.

And that morning at Sharpeville Police Station, I suppose the Policemen must have had the same view, that --- they ---

they did not want to have another Cato Manor? --- Dit is meentlik.

Well, did these people say that? --- Hulle het dit nie gesê nie. Ek het dit nie gehoor nie.

DIE VOORSITTER: Het die Polisie te enige tyd, of die wat jy mee gesels het, gesê, by voorbeeld, "Ons gaan nie toelaat, vandag, dat Cato Manor hier herhaal word nie"? ---Nee.

Of 'n gesprek lange daardie lyn? ---Nee; ek het nie so'n gesprek gehoor nie.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: What was the mood of the white Policemen there, at Sharpeville Police Station? Were they worried? --- Wel, sommige het bekommerd gelyk, daar.

DIE VOORSITTER: Was jy bekommerd? --- Ja.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: Was there the general feeling that this time the Police must shoot first so that there would not be another Cato Manor? --- Tot net voor die skietery plaasgevind het, was dit nie 'n algemene - ons het nie bedoel om te skiet, voor daardie tyd nie.

Are you talking about yourself, or the other Policemen you spoke to? --- Ek praat van myself.

You had no intention of shooting during the morning? ---Nie vroeër die oggend nie.

I take it that shouts of "Cato Manor" would have made any Policemen there rather angry? --- Ek sien nie so sê nie. Dit het 'n name net bekommerd laat veel, dat dit hulle bedoeling was om ons te correpel, daar.

Don't you, as an experienced Policeman, think

--- that ---

that it might have made some people think that they were going to teach a lesson to people who shouted "Cato Manor!"
--- Sal u net die vraag herhaal, asseblief.

Consider the attitude of the Policemen, who must have been very upset about what had happened at Cato Manor; when they heard the Natives at Sharpeville shouting "Cato Manor", don't you think they might have felt that they must teach those people a lesson? ---
Ek glo nie; ek het nie so-lots gehoor nie.

When you spoke of this arrest by Col. Spengler - when that took place, were you already standing in line? --- Ek dink hy het hom net gearresteer, toe het ons die bevel gekry om in enkelgelyd in te val, maar ek is nie doodseker omtrent die punt nie.

Who gave this order for you to fall into line?
---Kol. Pienaar.

Did you hear it? ---Ja.

Were you quite close to him? ---Ja, hy was teenlik naby my.

He was in front of you? --- Ja, toe hy die bevel gegee het, was hy gelyk met ons, saam met ons.

But apparently he was really between the line of Policemen and the fence?

DIE VOORSITTER: Hy het voor julle gestaan; sien julle nou na die Weste gekyk het, toe hy die bevel gee, het hy voor julle gestaan, waar 'n mens gewoonlik verwag om so iemand te sien? --- Ek glo nie hy het voor ons gestaan nie. Ons het net doornekker gestaan, voor die draad langs; en hy was by die mure, want ek het na die skare gekyk en ek het die bevel gehoor dat ons moet aantree; maar ek het hom nie gesien staan voor ons

--- nie ---

nio. My mag was van my af, teen die kant voor ons gestaan het; maar ek het hom nie gesien nie.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: Did you hear him give the order to load? ---Ja.

And did the men load when he gave that order? --- Dit is reg.

And you had already loaded? ---Nee; ek het geload nadat die bevel gegee is om te laai.

What was his order? --- Ek het net die bevel gehoor, "Laai!"

You did not hear him say "Load five rounds?" ? --- Nee, ek het net gehoor toe hy die woord "Laai!" gesê het.

And when he gave that order, you put in a magazine? --- Dit is reg.

What did you do with your sten gun? --- Ek het dit af, na die grond gehou.

You took it out of the safety? --- Ek het dit uitgehaal, uit die veiligheidsposisie.

So when he said "Load", you took that to mean that you must stand ready with your guns? --- Dit is reg.

Did all the other Policemen do the same? --- Ja.

They did not only load it, but they had their guns ready? ---Ja; ek vermoed so.

About how far away was Col. Pienaar from you when he gave that order to load? --- Ontrant ag tree, ongeveer.

--- I want ---

I want to take you back, again, to the question that my learned friend was asking you about what happened when Col. Spengler made this arrest, and a number of Natives came in - is that right? ---'n Skare, ja; soveel as wat by die hek kon indruk.

As many as could get in at the gate. Were the gates open? --- Die hek was oop, toe.

Right open? ---Ja.

And did they try and rescue this man from Col. Spengler? --- Ek verneem dit was hulle plan om dit te doen.

Did they get hold of Col. Spengler? ---Nee.

What happened to Col. Spengler; did you see? --- Hy het die Naturrelleleier arrester en hy het vinnig beweeg in die rigting van die Polisieostasie, net hom.

With this crowd after him? --- Hulle het daarna ingekom, maar hulle was nie by kol. Spengler nie.

Did you say that some of the Police were trying to hold them back? --- Dit is reg.

What did they try to do it with; their rifles, or their hands? --- Sommige het hulle hands, en party het hulle net die gewere probeer terugdruk.

What happened to the Policemen; were they attacked by this crowd? ---Nee, hulle het net hulle vuiste geswaai en hulle gedruk, vorentoe, die Polisie het probeer nit die pad nit druk.

Did they assault the Police? --- Ek het nie gesien of hulle die Polisie aangerand het nie.

Did it look to you as though they were trying to invade the Police Station? --- Dit het so voorgekom.

--- Did ---

Did you think they were coming in there to attack the Policemen? --- As ons - wal, die spanning het breckpunt bereik, op daardie oomblik. As daar nie 'n skietery plaasgevind het nie, sou hulle die Polisie aangeval het.

The people who came in at the gate, did you believe they were coming in to attack the Police? --- Hulle sou, ja.

But you see, they were already grappling with some members of the Police, weren't they? --- Ja.

What did they do to them; did they hit them with sticks, did they hit them with their fists, or what? --- Ek het nie gesien of hulle hulle sangerand het nie.

There has been no evidence at all that any of these people who came in through the gate, attacked the Policemen; you did not see it yourself? --- Ek het nie die hele tyd na die hek gekyk nie.

Were you not interested in what was happening at the gate? --- Ek was, maar voor ons was 'n groot skare wat die draad - op die draad gels het, en as die draad meegees het, moes ons ons amsing daar skenk.

We have heard some people talk about this gate, but no-one seems to know what happened to this crowd which came in at the gate; do you know what happened to that crowd? --- Hulle moes nitgehardloop het toe die skietery begin het, want ek het nie die hele tyd na die hek gekyk nie.

You think they ran out when the shooting started? --- Ek dink so, ja.

As soon as the shooting started? --- Niskien

--- Endat ---

nodat die skietery al begin het.

About how many were there, do you think, that came in through the gate. Have you any way of estimating? Was it five or ten or twenty or fifty? ---Nee, dit was baie meer.

A hundred, perhaps? --- Ek weet nie presies hoeveel nie.

No, I know you don't know exactly, but can you give us some idea? --- Die wyde van die hek het hulle - hulle het baie dig ingestroom; so dig as wat hulle kon instroom by die hek het hulle ingedruk. Ek weet nie hoeveel daar was nie.

Were they running? ---Nee, hulle het net so in die rondte gemaak en ingedruk, die Polisie probeer wegdruk.

And how many Policemen were there at the gate, holding them back? --- Ek weet nie. Saker tien of vyftien.

DIE VOORSITTER: Wat ek graag van u wou weet, is dit: Regoor die punt waar u gestaan het, het die mense so gedruk dat die heining, soos u sê, oor gedruk was? ---Ja.

Daar by die hek, was daar dieselfde, hegte massa mense as by die heining? ---Ja; hulle het net so dik gestaan.

As jy nou probeer terugdink na die toneel wat jy daar gesien het: Die mense wat deur die opening gekom het, binne die Polisieterrein, is dit mense wat opsetlik binne gekom het omdat hulle wou binne wees, of kon dit gewees het dat dit as gevolg gewees het van die drukking van agter, toe die hek oopgemaak word, dat die mense wat

voor teen die hek gewees het, as gevolg van die drukking van agter, binne-toe gestoot is? Wat was u indruk gewees? --- Dit is moontlik dat sommige van hulle nie wou ingekom het nie, maar die meeste, is ek seker, wou ingekom het.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: Do you feel that most of them wanted to come in and get at the Police? ---Ja.

Was that your impression even before that, that the people outside the wire wanted to come in and get at the Police? --- Ek is nie - ek het nie heeltemal daardie standpunt ingeneem nie, maar nadat die leier gearresteer is, was ek seker dat hulle ons toe sou aangeval het.

Do you think that they were very angry, then? --- Dit is reg.

Were you surprised at that? ^{arrest} ---Nee; ek was nie verbaas nie.

Did you not think it was a rather strange thing to do? --- Moontlik sou hulle weggegaan het as hulle sonder 'n leier was. Ek weet nie; op daardie oomblik was daar nie veel tyd om te dink nie.

You did not think much about it; very well.

DIE VOORSITTER: He said there was not much time to think about it.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: You did not think about it at the time? ---Nee.

You said that the people outside pushed the wire down - "platgedruk", was the expression you used? ---Ja.

--- What ---

What did you mean by that; that they pushed the wire down? ---Nee; hulle het dit baie skuins oorgedruk en as hulle meer vorentoe gestorm het, nog, sou hulle die heining heeltemal platgedruk het.

Why do you use the word "storm". Do you suggest they were rushing at the wire? --- Toe ons gelaai het, het dit gelyk asof hulle effens terugdeins, en toe kom almal, en toe lyk dit ewe skielik of hulle almal gelyk strom van agter, die hele klomp; en dit is toe dat hulle die draad platgedruk het.

They were all pushing at the wire? ---Ja.

Of course they did not push it over? ---Hulle het dit nie heeltemal platgedruk nie.

In fact, no-one got over the wire? ---Nee; nie waar ek gesien het, voor my nie.

Did they not come forward to see what was happening at the gate? ---Nee; ek glo nie. Ek dink hulle was van plan - as hulle oor die draad gekom het, sou hulle ons aangeval het.

You thought that was their plan, to get over the wire? --- Ek dink so.

You thought they were just going to push it down by their sheer weight? ---Moontlik.

In the face of your guns and your saracens? ---Ja.

Did you really think so? ---Ja.

When you saw that crowd, you thought they were trying to push the wire down and get at you? --- Hulle het in die bakke van ons gewere die draad oorgedruk.

Deliberately pushing it down? ---Ja.

--- Nie ---

Nie platgedruk nie. Party het met hulle hande daarteen
gele.

This is very interesting, sergeant. This is
new evidence, so we have to be careful about it. You
say they were trying to push it down, with their hands?
--- Toe ons die bevel kry, "Laal!", het hulle effens
teruggedra. Dit het gelyk of hulle geskrik het.
Maar onmiddellik het hulle baie meer, en amper nog digter
gestaan, en party het die draad met hulle hande bo gevat;
die ander het natuurlik van agter af ook gedruk, sodat
hulle nie kon oorklim nie; maar hulle het styf teen
die draad gestaan. Hulle kon nie oorklim nie, en die
draad het oorgehoel, heel skuins.

You think that the intention of the people
was to push the wire down with their hands and their
weight? --- Dit was meentlik. Ek is amper seker hulle
het die intensie gehad.

That is what you thought. What would have
happened if the people had pushed it down. I suppose
they would have fallen over? --- Ja, en hulle sou op ons
afgestorm het, tussen ons ingekom het.

Do you really think the people would have pushed
down this wire fence with their hands and then have been
in a position to rush at you? --- Met die drukking van
die ander persone van agter af, sou hulle - kon hulle die
draad platgedruk het, en die onmiddellik agter hulle -
die voorstes sou miskien geval het, maar die wat
onmiddellik agter hulle was, kon tussen ons ingestorm
het en dan sou niemand sy wapens kon gebruik het nie.

--- So ---

So really what you had in mind was that if that wire went down, you would have been in danger? ---
Ous was klaar in gevaar, net al die klippe wat hulle gegooi het.

How many stones do you think they threw? ---
Ek weet nie. Daar was baie.

Were you hit? ---Nee. As ek nie gekoes het nie, sou ek raakgegooi gewees het. Agter my het ek iemand gehoor skree "Eina!" Ek vermoed hy was raakgegooi.

Somebody shouted what? --- "Eina!"

And that is?

THE CHAIRMAN: In English, that is "Ouch!"

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: Didn't Col. Pienaar see what was happening? --- As hy gekyk het, moes hy gesien het wat gebeur het.

Do you think he was looking? --- Ek veronderstel so.

Did you hear any order to fire, from him? ---
Nee. Ek het nie 'n bevel gehoor nie. As daar 'n bevel was, die lawaai was so groot, ek sou dit moontlik nie gehoor het nie.

You could hear his order to line up and you could hear his order to load, but you would not have heard his order to shoot. That is the story we have had from everyone. Do you think that ...? --- Ek sou dit nie gehoor het, as hy dit gegee het nie. As hy baie naby my was, sou ek dit gehoor het.

Did you hear the order to stop? --- Ek het nie sy bevel gehoor nie, maar ander offisiere - ek het offisiere
--- gehoor ---

gehoor skree, "Stop!" en toe ek omgekyk het, het daar 'n offisier agter my gestaan. Ek weet nie of dit kol. Pienaar was wat die bevel gegee het, "Stop!" nie.

Did you stop as soon as you heard the order to stop? ---Ja. Toe was my magasyn klaar leeg gewees, toe ek die bevel gehoor het, "Stop!"

DIE VOORSITTER: Die vraag is, het jy opgehou toe die bevel gegee is, of het jy voor dit opgehou, of na dit? --- Ek het opgehou voordat ek die bevel gehoor het om te stop.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: Because you had emptied your magazine? ---Ja.

Then, if we can get back to this wire fence. If that wire fence had been pushed down by people who were deliberately trying to push it down, do you think the Police would have been overwhelmed? --- Ek dink so.

In fact, the wire was not pushed down? ---Nee.

Do you know what there was that these people could come in through the gate any time during the morning? --- Ek weet nie.

What was there to keep people from climbing over the fence any time during the morning? ---Nee, hulle moontlik, het/nie probeer nie - ek weet nie; ek was nie daar nie.

You were there in the morning at 10.15. At 10.15 and afterwards, what was there to prevent them from climbing over the fence? --- Ek het nie gesien hulle probeer nie.

You were not lined up? ---Nee.

Tell us something more about your shooting with your sten gun. We have heard from Lieut. Freemantle that the proper way to fire the sten gun is in short

bursts; you don't fire them all off in one go - you fire in bursts, three or four rounds, five rounds at a time; is that right? ---Ja, maar 'n mens kan skiet soos jy wil seker. Dit is soos hulle jou leer by die kursus, maar jy kan sannaekaar skiet, ook.

How did you shoot that day? --- Ek het sannaep geskiet.

All in one go? ---Ja.

You mean you just kept your finger on the trigger? --- Dit is reg.

You did not fire in short bursts? ---Nee.

You did a course on sten guns? --- Dit is reg.

Did they tell you in your course what happened to a person who was hit by a burst of sten gun bullets? ---Nee. Nie seker ek kan onthou nie.

Did you find out afterwards? ---Nee.

Were you not interested in finding out what the effects of your shooting had been? ---Ja, maar ek het nie uitgevind nie.

Did you shoot straight in front of you? --- Nee.

How did you shoot? --- Ek het die stengewear so gedraai (van regs na links).

while you were
Was it/standing on the ground? ---Ja.

You were not standing on a saracen? --- Ek het op die grond gestaan.

Did anyone stand on a saracen? --- Ek weet nie.

Have you any idea how many people you hit with your magazine? --- Ek weet nie.

--- Did ---

Did you see anyone being hit by your particular bullet? --- Ek weet nie; daar was baie gekiet. Ek weet nie of ek iemand getref het, en of dit nit iemand ander se geweer is dat mense getref was nie.

You don't know the effect of your shooting? --- Nee.

About how many men were there in this line? --- Ek weet nie. Ek weet nie hoeveel presies was daar nie.

DIE VOORSITTER: By benadering? --- Ons het die lengte van die draad, so, gestaan; ek sou so ongeveer sestig Polisie-manne.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: Were you standing close together? --- Ons het naby mekaar gestaan.

The first shots from the Police, did they come from your right? Or your left? Do you remember? --- Ek kan nie meer onthou van welke kant hulle gekom het nie.

Did you notice what happened when the first shots were fired? --- Dit het amper gelyk of hulle vorentoe druk, en toe het hulle in die rondte gemaak; dit is al wat ek opgelet het.

And then, very shortly afterwards, a second or two, you started shooting. When you first pressed the trigger, do you remember what the crowd was doing? --- Hulle het nog gestaan, voor, en agter, die agterpunte, het begin weghardloop.

They were no longer attacking in any way? --- Daar het nog klippe geval; daar het nog baie klippe geval.

When I say "attacking", at that stage they

they certainly weren't intending to open the gate, or come over the wire? --- Ek het nie gesien nie.

finger on the
You put your/trigger and you started firing.
Now, just try and think back to the time when you just let off, say a few shots, four or five; what was the crowd doing then? --- Ek ...

THE CHAIRMAN: Mr. Kentridge, that would have been a fraction of a second. He says he fired about 20 to 25 rounds in three seconds, he reckons.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: Let's take when you fired the first four or five shots; after about a second. Do you remember what the crowd was doing? --- Dit was te vinnig. Ek kan nie onthou nie.

Were you looking at the crowd? --- Natuurlik het ek na hulle gekyk.

At that time - by the time you had fired, say, by the time you were half-way through your magazine, the crowd was certainly running? --- Daar was nog baie by die draad gewees.

Still looking at you? Still facing you? --- Ek weet nie. Ek het nie so opgelet nie.

What were they doing? --- Daar was geweldig baie, en hulle het in die rondte gemaak, en in drie sekondes se tyd was daar nog baie gewees. Nadat ek opgehou skiet het, was daar nog baie gewees.

There were many there, still milling around. I suppose with a big crowd like that, it takes some time for them to run away? --- Dit is reg.

But by the time you had finished firing, certainly there was no-one trying to get over the fence to attack you? --- Ek het nie gesien of daar nog een

probeer het nie.

You were watching, but you could not see anyone trying to do that? --- Ek het nie gesien nie.

And still the shooting went on for five or six seconds after that, by other people; correct? That is what you said a few minutes ago? ---Ja.

Well, now, I will leave your shooting out, then. It is clear that by the time you had finished shooting, there was no-one trying to get over the fence. That other five or six seconds' shooting by others, was presumably then just shooting for the sake of shooting? --- Ek het gesê, my skote was baie vinnig uit gegaan, en toe was daar nog baie nense gegaan.

You mean they had not dispersed? ---Naby; dit was voor my. Ek het nie ander plekke gekyk nie. Ek het net voor my gekyk.

But at any rate, by the time you had finished your magazine, you did not feel you had to load another magazine? --- Ek het die laë magasyn uitgehaal en 'n ander een ingesit, maar ek het nie meer geskiet nie -- net vir ingeval.

You had no desire to go on shooting after emptying your magazine? ---Nee.

Supposing your magazine had held 60 rounds instead of 25, would you have gone on shooting? --- Ek sou ...

Until you got the order to stop? --- Ek sou opgehou het toe ek die bevel "Stop!" gehoor het. Dit was kort nadat ek opgehou skiet het, in ieder geval.

But would you have gone on until you had the order to stop; were you waiting for an order to stop?

--- Hee.

How was the order to stop given? Who shouted it? --- Ek weet nie wie het die bevel gegee nie. Daar was heelwat Polisie-offisiere, en agter my het ek die offisier gehoor "Stop!" skree. Ek weet nie wie was hy nie.

DIE VOORSITTER: Hoe ver was daardie offisier van jou? --- Hy het reg agter my gestaan. Ek het hom gehoor skree "Stop!" Ek het later na hom omgekyk, toe het hy nog daar gestaan. Ek weet nie wie hy was nie.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: I just want to take you back to your sten gun instructions. Do you say that you were not told that you should fire short bursts? --- Ek het gesê ons was gesê om so te skiet. Ek weet, ons leer dit by die kursus; maar jy kan skiet soos jy wil. Dit is nie 'n moet dat jy vyf skote moet skiet, by voorbeeld, in kort rakkies nie.

In what circumstances would you fire in short bursts? --- As die toestand nie so ernstig is nie, sou ek sê.

I suppose if you fired a burst of just four or five shots and stopped, it would give you a chance to see if your shots were having effect? --- Ja, dit is moontlik.

But you did not do that? --- Maar jy sou buitendien nie gesien het nie. Daar was baie persone wat gevuur het, en jy kon nie sien of dit jou patroon is wat effektiwief is of wie s'n dit is nie.

But, of course, you could have seen what was happening to the crowd? --- Moontlik.

--- DIE VOORSITTER ---

DIE VOORSITTER: Het jy enige mense voor jou gesien val, afgesien van die feit of dit jou skote was, of die lange jou s'n wat hulle getref het? --- Daar het sommige geval.

Direk voor jou? ---Ja.

Nog by die draad, op die eypaadjie, of verder weg van die draad? Waar het hulle geval? --- In die strant.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: These people who were in the gate-way, who must have run out, did you see any of those fall? --- Nee, ek het dit nie gesien nie.

Did no-one give you any order about how many rounds you had to fire? ---Nee. Ek het nie gehoor dat enigiemand so'n bevel gegee het nie.

You opened fire because you heard the other shots? ---Nee.

DIE VOORSITTER: Het jy te enige tyd gedink dat 'n bevel miskien gegee was maar dat jy dit nie gehoor het nie? ---Nee, ek weet nie; ek het nie so gedink nie. Maar al was daar nie 'n bevel gegee nie, ek sou geskiet het want ons lewens was baie beslis in gevaar gewees.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: You don't think that was a question for Col. Pienaar to decide, whether your lives were in danger? --- Enigeen kan sien wanneer sy lewe in gevaar is.

DIE VOORSITTER: Wat is die gebruiklike posisie, sover jy nou weet, waar Polisie in 'n linie opgestel is en waar offisiere aanwesig is; wat is julle instruksies in die algemeen? --- Dat die bevelvoerende offisier moet

die bevel gee om te skiet.

Jy het reeds gesê dat jy nie 'n bevel gehoor het nie? ---Nee.

Verstaan ek ook reg, u het nie gedink dat 'n bevel gegee was nie? 'n Mens hoor 'n skoot en dink miskien "Ek het dit seker nie gehoor nie, maar die mense skiet - daarom skiet hulle". Jy sê jy het 'n ander rede gehad om te skiet? --- Ek kon miskien gedink het dat ...

Nee, ek wil nie weet wat u kon nie. Wat het u gedink? As u dit nie kan onthou nie, maar dan moet u nie bleet 'n gissing maak nie? --- Ek glo nie ek het op daardie tydstip gedink of daar 'n bevel gegee was of nie. Ek het net gesien die toestand is baie ernstig, en hulle sal ons oorrampel; ek moes skiet.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: Had this crowd been pressing against the fence earlier? --- Ek het nie gesien dat hulle/oor druk nie. Hulle het styf teen die draaf gestaan.

After the shooting, did you go and look at the people who were shot? --- Dit is reg.

Did you count them? ---Nee.

Were you shocked by what you saw? --- Daar was sommige wat my laat sleg voel het - sommige van die gewondes en dooies.

Did you see any one of the children there? --- Nee.

I suppose you saw some? --- Wat geskiet was?

Yes? --- Ek het net een gesien wat tamelik jonk was.

--- Did ---

Did you ever receive instruction in what the ^{making a crowd} Police should do in/disperse? Were you taught that in a course - how to disperse a crowd, how to handle a crowd? ---Ja; as dit moontlik is om hulle met knuppels uitmekaar te maak, moet 'n knuppelstormloop uitgevoer word.

You were never ordered in the course of the morning to carry out a baton charge? ---Nie solank ek daar was nie.

Not at any time? ---Nee.

Would you have a look at that photograph (Exh. "B"). Do you see this crowd, around the Police Station? --- Dit is reg.

Now, we are not quite certain as yet what time that photograph was taken. Does that look like the crowd when you arrived; or by the time you arrived, was the crowd very much bigger, or was the crowd smaller? --- Ek sou sê hulle was baie meer toe ons opgedaag het.

Were there more when you arrived, or is that what it looked like when you arrived, or what? --- Ek dink daar was meer toe ons opgedaag het.

DIE VOORSITTER: Waar; aan watter kant? --- Voor, in hierdie straat af. Hier is die hek.

Jy wys die straat aan die Westekant van die Polisie-stasie? ---Ja. Hier was baie meer gewees. Hulle het daar, in daardie straat af gestaan.

U wys nou na die straat soos dit gaan in die rigting van die hoofstraat, Seeiso-straat? ---Ja; hulle het in die straat gestaan, en hier af het baie meer gestaan.

Aan die Noordelike kant? ---Ja.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: Just to get some idea of the way in which you estimate crowds. How many people do you think there are there, around the Police Station? ---Ongeveer 4,000 of 5,000 (Bewysstuk "B").

Of course, you are getting a better view, now, than you will ever get on the ground? ---Uit die lug uit, ja.

NO FURTHER QUESTIONS.

MNR. LOUW: GEEN VRAE NIE.

HERVERHOOR DEUR MNR. CLAASSEN: Sersant, kan jy heeltemal seker wees van die tyd dat jy daar aangekom het? --- Dit mag 'n bietjie later gewees het. Ons is ongeveer 9.30 van Johannesburg af weg. Ek het nie op die horlosie gekyk nie, maar ons kan nie langer as driekwartuur hiernatoo ry nie, so ons het ongeveer ...

DIE VOORSITTER: Hoe het julle gery; in watter rigting? Het julle met die gewone hoofpad gekom na Vereeniging? --- Die gewone hoofpad, regdeur, Vanderbijlpark-toe.

U is driekwartuur vanaf Newlands Polisie-stasie? --- Moroka Polisie-stasie.

Hoe julle nog eers deur Johannesburg ry, of kan julle reguit na die Vereeniging-pad kom. Ek ken die deel ongelukkig gladnie? --- Ons het net na Kliptown Polisie-stasie gery, en ons moes iemand daar kry; toe het ons vandaar met die Vanderbijlpark-pad gekom - deur na die Lido Hotel-toe, en daervandaan met die Vereeniging-pad.

En toe afgedraai om by die hoofingang van Sharpeville in te gaan? ---Ja. Ons het eers by Vereeniging Polisiestasie bevel gekry om scheentoe te gaan. Daar aangekom, het hulle aan ons gesê ons moet na Sharpeville gaan.

HERVERHOOR HERVAT: Jy sê julle is on half-tien by Moroka weg? ---Ja.

Waar het julle in die Vereeniging-pad ingekom? --- By die Lido Hotel.

Hoe ver sou jy sê is Moroka van die Lido af? --- Twaalf myl - tien tot twaalf myl.

En u reken u het driekwartuur gery om by die Polisiestasie te kom? --- Dit kon miskien 'n bietjie meer gewees het.

GEEN VERDERE VRAE NIE.

DEUR DIE VOORSITTER: Voor jy by die Polisiestasie te Sharpeville aangekom het, het jy enige inligting gehad oor wat die toestand daar was? --- By Vereeniging Polisiestasie het die man in die aanklagkantoor vir ons gesê die toestand is tamlik ernstig, daar.

Is dit al wat hy vir u gesê het? ---Ja; hy het net gesê ons moet onmiddellik scheentoe gaan.

Toe is u by die hoofingang in? --- By die hoof-hek.

Het ander woorde, as U van Vereeniging -dorp ry na Sharpeville, die eerste hek wat u kry, waar die Administrasiekantore is? ---Ja.

Wat het u daar opgelet, toe u die straat afry; dit is 'n breë, dubbelstraat, nie waar nie? --- Dit is reg. --- Wat ---

Wat was die posisie daar gewees? ---Oral langs die strate het groepies Naturelle gestaan, en die straat was baie vol klippe en bakstene en goed.

Het u enige moeilikheid gehad, toe u daarlangs ry? --- Nie daarlangs nie.

Het u enige Polisie in die straat gesien? --- Ek het nie daar Polisie gesien nie.

Die groepies wat u raakgehoop het, het hulle bloot daar gestaan, of was hulle besig om in een of ander rigting te loop? --- Ek het hulle net gesien staan. Sommige het rondgehoop, maar ek het hulle nie definitief in 'n rigting gesien loop nie.

Het hulle enige notisie geneem van julle voertuig? ---Hulle het net geskree, maar ek kon nie hoor wat geskree word nie.

Dit was eers toe julle nou naby Sharpeville Polisiestasie kom, dat dit toe moeilik was om ...? --- Dit is reg.

Of u nou tienuur of half-elf of elfuur daar gekom het, maar van toe tot eenuur, wanneer jy eekal daar aangekom het - van daardie tyd tot 1.30, het u te enige tyd saam met die ander enige opdrag gekry oor hoe u moes optree in enige bepaalde gebeurlikheid? --- Nee.

Het u bloot net daar gestaan en wag? ---Ons het gestaan en wag vir versterkings.

Het u inligting gehad dat versterkings aan kom is? --- Dit was die algemene praatjie daar onder die manne.

Het jy al ooit vantevore jou stengeweer gebruik in soortgelyke omstandighede? ---Nog nooit nie.

Het jy dit net gebruik by wyse van oefening?

---Ja.

Die bevel was gegee om aan te tree? ---Ja.

Vir sover jy kon oordeel, op daardie tydstip was daar enige noodsaaklikheid gewees vir so'n opdrag?

--- Ek dink so.

Waarin het die noodsaaklikheid vir jou bestaan?

---Omdat die Naturelle het almeer aggressief geword, die lawaai het groter geword, en hulle het kieres geswaai en vuiste gewys; hulle het gespoeg na ons.

Het hulle dit nie vroeër die dag gedoen nie?

---Nie so baie nie. Dit het meer gelyk asof hulle hulleself net opswiep.

Het jy ooit enige persoon gesien wat binne-in die Polisieterrein geloop het, dit wil sê iemand behalwe Polisie-amptenare? ---Ja.

Wanneer was dit? --- Ek het opgemerk - dit was 'n hele tydjie nadat ons daar gekom het. Dit was taamlik laat. Ek weet nie presies hoe laat nie.

Wat het van die persoon geword? ---Kol. Spengler het hom gearresteer.

Was dit nou die persoon wat gearresteer is kort voor die skietery, of was dit 'n ander persoon waarna jy verwys? --- Dit is die persoon wat ek gesien het, wat kol. Spengler gearresteer het.

Waar het jy hom vir die eerste maal opgelet?

--- Dit was taamlik lank nadat ek daar gekom het.

Sê ongeveer half-twaalf, miskien, of later.

Wat het die persoon gedoen? ---Hy het voor hulle op-en-af langs die draad geloop en sy arms gestraal

en vir hulle só gewys - dit het gelyk asof hy hulle nader wink.

Het ander woorde, hy het albei sy arms geswaai asof hy persone wink? ---Ja.

Wat was die reaksie van die Bantoes wat daar aanwesig was? ---Hulle het uithundig geskree, duims opgesteek en geskree "Afrika!"

Jy sê dit is dieselfde persoon wat later deur kol. Spengler gearresteer was? --- Dit is reg.

Die skietery, het dit met enkelskote begin, of het dit met 'n sarsie begin? Kan u onthou? --- Sover ek kan onthou, het dit met enkelskote begin.

Waar, volgens u oordeel, het daardie enkelskote vandaan gekom? --- Ek kan nie onthou waar dit was, links of regs van my nie.

Waar u sê u het geskiet kort na die ander begin skiet het, reken u dit van die tyd dat u die enkelskote gehoor het, of vandat die sarsie begin het? ---Nadat die enkelskote begin het.

Dit is van daardie tyd af dat u binne die gedeelte van 'n sekond geskiet het? ---Moontlik.

Nadat die skietery geheel-en-al gestaak is, wat was die toneel wat u voor u gesien het - nie later, toe u uitgeloop het nie; maar sover u moontlik kan, op daardie oomblik dat die skietery gestaak is, wat het u voor u gesien - waar u oekal gekyk het, na die kante? --- Ek het na die linkerkant gekyk, want daar het geweldig baie in die straat gels, sommige opnekaar, en hulle het ewe skielik opgespring en begin weghardloop; 'n hele klomp Naturelle wat net platgeval het, het weggehardloop.

Is daar op hulle gevuur? ---Nee. Nie sover ek kan onthou nie.

Ek sou ook graag, as u my getuigenis daaroor kon gee, probeer vasstel, waar het die meerderheid van die beseerdes en die wat gedood is, gelê? ---Sover ek onthou, het die meeste aan die linkerkant van die hek gelê - voor die hek, en links van die hek af, Suid van die hek, aan die Westekant.

As u weer na Bewysstuk "B" kyk: U sien die gedeelte straat aan die Westekant van die Polisiestasie?

---Ja.

Wat op Bewysstuk "B" aangetoon word. U sê dit was Suid van die hek? ---Nee, dit was hierdie kant van die hek - as u Wes kyk, links van die hek.

Die meerderheid van hulle, het hulle nog in die deel gelê wat direk voor die Polisieterrein was, met ander woorde, as 'n mens die Polisieheining sou verlang, dwarsoor hierdie straat aan die Westekant, sou hulle nog aan daardie deel van die straat gewees het, of sou hulle al verby gewees het; met ander woorde, in die verlenging van hierdie Zwane-straat - ken u Zwane-straat? Dit is die straat aan die Suidekant? --- Ek ken dit nie, maar die meeste het gelê, sover ek kan onthou, reg voor die streok wat nog voor die heining is.

Wat nog voor die Westelike heining van die Polisiestasie is? ---Ja.

En as u nou neem die posisie aan die Noordekant van die hek, wat het u daar gesien? --- Daar het ook dooies en gewondes gelê.

Maar vergeleke by die posisie aan die Suidekant

van die hek, hoe sou u dit stel? Min of meer dieselfde? Was daar meer; Was daar minder? --- Ek dink daar was minder, soos ek dit nou so onthou; dit is in my gedagte daar het meer geld aan die regterkant, as regs.

Dit is natuurlik waar u gestaan het, aan die regterkant? --- Ja.

En dit sou aanvanklik, in elk geval, nader aan u gewees het. Soos u opgelet het, hoe ver weg ontrent was die verste persone wat daar geld het - of hulle sou gedood was, of gewond was? Kyk, was hulle ook nog almal direk voor die Westelike heining, of het hulle uit geld, meer na die Noordekant-toe, in die rigting van hierdie pad wat na daardie blok winkels gegaan het, en die grasperk wat daar as 'n donker kol aangedui word; waar het die mense geld? --- Daar het mense geld, verderop, in die gras, daar.

Die gras wat ...? --- Aan die Noordekant; en links het ook 'n gewonde persoon geld, die straat wat hier opgaan, Zwanestraat. 'n Endjie van die hoek af, het ook 'n gewonde geld. Maar ek het nie gaan kyk nie. Ek was net reg voor, aan die linkerkant van die straat. Daar het ek ontrent die hele tyd gehelp met gewondes, en so aan.

Jy weet nie hoe ver het die verste persoon geld wat óf gedood of verwond was nie? --- Nee.

Jy het nie so opgelet nie? --- Nee.

MR. KENTRIDGE (THROUGH THE CHAIRMAN): Sergt. Oosthuizen, do you see the field to the North-West of the Police Station? --- Ja.

That is the dark area. Did you look in that field - opposite the shops? --- Ek het soekantoe gekyk.

J. OOSTHUIZEN
Deurdie Voorsitter,
S.J. V.d. BERG
Hoofgetuigde.

And you saw bodies and wounded in that field?

--- Ek het hulle daar sien lê.

Now, I just want to ask you something about when you arrived. Do you see that street on the side, that is Zwane Street? ---Ja.

Now, just look at that street. You will see that it is a big, wide street; you may remember it. There is an island down the middle? ---Ja.

When you arrived, was that street full of people; were they standing in the street, or were they only standing on the island and the sidewalk. In other words, was that street blocked with people when you arrived? --- Hulle het op die sypaadjie gestaan, tot binne-in die straat, maar nie die straat vol nie. Hulle het oor die straat geloop, ens., maar hulle het nie dwarsoor die straat, die hele straat geblok nie.

BARNEB JAKOBUS VAN DER BERG, beëdig, verklaar:

VERHOOR DEUR MNR. OLAASSEN: Jy is 'n sersant in die Suid-Afrikaanse Polisie/stasioneer te Sandown, Johannesburg? --- Dit is reg.

Op die 21e Maart van hierdie jaar, is jy per troepedraer na Sharpeville-lokasie? --- Dit is reg.

Was jy in bevel van ...? --- Ek was in bevel van die troepedraer.

Hoe laat het julle by Sharpeville aangekom? --- Ek skat ongeveer 11-uur die oggend.

Ken jy vir sers. Oosthuizen? ---Ja; ek ken hom.

Van Moreka: --- Ek ken hom.

---Het---

Het jy hom gesien die dag, daar? --- Ek het hom gesien, ja.

Was hy daar toe jy daar gekom het, of het hy na jou daar gekom? --- Nee, ek weet nie. Ek het hom daardie tyd nie geken nie. Ek het hom maar van daardie dag af leer ken.

Toe julle by die lokasiehek ingaan, wat was die toestand wat jy daar gevind het? --- Daar het 'n klompie Polisiebeamptes binnekant die omheining gestaan, en ongeveer 15,000 na 20,000 Bantoes, buitekant die Polisieostasie, agter die omheining.

Jy praat nou van die Polisieostasie; ja, gaan daar aan? --- Ek het met die troepedraer die agterplaas binnegegaan en dit parkeer tussen die draad en die Polisieostasie.

Aan die Westekant van die Polisieostasie? --- Ek sou af die Suid-Westelike kant.

Is dit op 'n hoek? --- Op 'n hoek.

Waar jy parkeer het? --- Dit is reg.

En het jy enige moeilikheid gehad om in te kom by die hek? --- Nee.

Wat was die houding van die skare toe jy inkom? --- Hulle het padgegee vir die troepedraer toe dit by die hek ingekom het.

Het jy enige wapens by hulle gesien? --- Nee.

Was hulle stil gewees? --- Hulle was stil, ja.

Voordat jy by die Polisieostasie gekom het, het jy ook Bantoes telgeken? --- Ja; ek het etlike duisende in die straat van Vereniging, wat by die lokasie ingaan - ek weet nie wat die straat se naam is nie - in

die teerstraat langs die pad teëgekem.

Was hulle langs die pad, of binne-in die straat? ---Binne, en langs die pad.

By die Polisie-deure ook? --- Nie sover ek kan onthou nie.

Het jy enige moeilikheid gehad om deur te kom, tussen die skare? ---Nee; ek het geen moeilikheid gehad om deur te kom nie.

Het jy daar op die Polisie-terrein gebly totdat die skietery plaasgevind het? --- Ek het daar gebly.

Jy was ook daar toe kol. Spengler en kol. Pienaar daar aangekom het? --- Ek was daar.

Tot op daardie stadium dat hulle daar aangekom het, wat was die houding van die skare? --- Die skare het sedertdien al hoe meer vermeerder; vanaf ongeveer 11 v.m. tot ongeveer half-twee het hulle geleidelik vermeerder, tot om ek skat ongeveer half-twee, 25,000. 'n Bantoe-persoon het tussen die skare en die draad ingedruk en hy het ook aan die binnekant van die draad geloop. Hy het gepraat. Ek weet nie wat hy gepraat het nie. Hy het in Bantoe-taal gepraat. Die skare het kort-kort uitroepe geskree, en partykeer het hulle gesing.

Wat was die uitroepe? --- Hulle het geskree "Afrika!", en hande in die lug.

Enigiets anders? ---Ja; kort nadat ek ingekom het, het ek uit die troepedraer uitgeklim en toe het hulle 'n paar keer geskree, "For fifty years we have suffered!" Een Bantoe-vrou het geskree, ook omtrent dieselfde tyd, "Cato Manor!" Dit is omtrent al.

Dit is die tyd toe jy daar gekom het, toe jy uitgeklim het uit die troepedraer? ---Het toe ek uitgeklim het uit die troepedraer. Agterna het ek nog baiekeer gehoor dat hulle skree "Afrika!" maar ek het nie die ander uitroep weer gehoor nie.

Die uitroep, "Gato Manori!" het jy net van die een Bantoevrou gehoor? --- Dit was 'n Bantoevrou. Ek vermoed dat dit sy is. Sy het naby die draad gestaan en haar lande in die lug gesteek, en gespring. Ek vermoed dit is sy wat geskree het. Dit het vir my geblykasof dit sy is.

Vandat jy daar aangekom het, omstreeks 11-uur, totdat kol. Pienaar aangekom het - sê vir my eers: Hoe laat het hy omtrent gekom? --- Wel, dit was ongeveer twintig oor een, dink ek.

Hoe lank was hy daar voor die skietery plaasgevind het? --- Is dit nou kol. Pienaar, of kol. Spengler?

Laat ons ons bepaal by kol. Pienaar? --- Wel, dit was 'n paar sekondes voor die skietery.

En kolonel Spengler? --- Ek weet nie hoe laat hy gekom het nie. Ek ken hom nie. Ek het hom maar later daar gesien, en toe het hulle vir my gesê dit is kol. Spengler.

Het jy gesien dat iemand 'n arrestasie uitvoer, daar? ---Ja.

Hoe laat was dit, omtrent? ---Ongeveer 'n paar sekondes voor die skietery - net nadat kol. Pienaar daar aangekom het.

So jys omtrent 2½ uur daar op die terrein

--- voor ---

voor die skietery plaasgevind het? --- Dit is reg.

En volgens wat jy aan ons vertel het, was die skare redelik stil toe jy ingekom het? --- Halle was redelik stil.

Het daardie toestand voortgeduur, of het dit verander? ---Nee, dit het baie vererger die tyd toe kol. Pienaar daar aangekom het.

Kan jy enige rede daarvoor sion? ---Ja. Het voordat hy by die hek ingekom het, het hulle sy voertuig, die motor waarin hy gesis het, net stokke geslaan. Toe hy binne was, het van die Polisie-beamptes probeer om die hek toe te maak. Halle het egter by die hek ingebars, die Bantoes. Ek het toe na die troepdraer gegaan, en die patroonband in die masjiengeweer gesit.

Het jy 'n masjiengeweer gehad? --- Dit is gemonteer op die troepdraer.

Het dit daar gebly al die tyd? --- Terwyl ek besig was om die band in die masjiengeweer te sit, het ek 'n sarsie skote gehoor.

Voordat ons daarmee aangaan; wat het geword van die mense wat daar ingebars het, by die hek? --- Ek weet nie. Ek het na die troepdraer gegaan en ek kon niks meer sien nie, want die was toe en jy kan nie van binne die troepdraer, na buite sien nie.

Het voordat kol. Pienaar daar aangekom het, was die stemming van die skare anders as toe jy daar gekom het, om 11-uur? ---Ja; ek dink dit was 'n bietjie anders.

Ek dink dit is nou heeltemal afgesien van wat hulle gedoen het toe kol. Pienaar by die hek ingekom het?

---Ja. Hulle het vir my meer opstandig gelyk, as die oggend 11-uur, toe ek daar aangekom het.

Wat het jou die indruk gegee? ---Hulle het meer rondbeweeg, en hulle het vas teenaan die draad gelê, terwyl hulle die oggend 11-uur nie so na-aan die draad gewes het nie. Hulle het telkens tot op die draad gekom en weer padgegee; maar hulle het baie saangeblok, en vinnig - die draad het ook begin meeges soos hulle gedruk het. Hulle het ook meer heen-en-weer beweeg, nie so stilgestaan soos die oggend vroeg nie. Daaraan het ek geseen hulle was meer oproerig as die oggend 11-uur.

En die arrestasie wat daar gemaak was, het dit enige effek gehad op die skare? ---Nee; ek sal nie kan sê nie.

Het jy net een arrestasie gesien? --- Ek het net een arrestasie gesien.

Jy weet nie deur wie dit gemaak was nie? --- Nee.

DIE VOORSITTER: Toe die arrestasie waarna u nou verwys, uitgevoer is, wat was die posisie van die manne op die terrein self - die Polisionarmanne? --- Die Polisionarmanne het almal stilgestaan in hulle posisies.

Maar was hulle toe in 'n linie gevorm, of was hulle nog nie in 'n linie gevorm nie? --- Nee; hulle was nie in 'n linie gevorm nie. Hulle het slegs net rondgestaan.

Die arrestasie waarna u nou verwys, wanneer is dit uitgevoer - toe die manne so rondgestaan het, of voor, of na hulle in die linie opgestel is? --- Dit was voor hulle in 'n linie opgestel is.

En is dit toe dat u na die troepedraer gegaan het? — Dit was ongeveer dieselfde tyd.

Weet u enigiets van 'n bevel dat mense moes aantree? — Ja.

Het u dit gehoor? — Ek het dit gehoor.

Waar was u toe gewees? — Ek was op pad na die troepedraer. Ek was reeds by hom, ontrent, gewees. Ek was besig ontrent om in te klim.

Het u enige ander bevel daarna gehoor? — Nee.

- VERDAAG: 11.15 v.m. -

- HERVAT: 11.30 v.m. -

BAKEND JAKOMES VAN DER BERG, nog onder eed:

VERHOOR DEUR MNR. CLAASSEN HERVAT: Sersant, ek dink ons was op die stadium voor die skietery. Die troepedraer wat u van praat, is dit 'n saracen? — Dit is 'n saracen, ja.

Word dit ook 'n troepedraer genoem? — Ja; dit is die regte naam - 'n troepedraer.

Die wa wat boer en langs die kante met draad gespan is vir beskerming, wat noem julle dit? — Ons noem dit spruktrekke.

DIE VOORSITTER: Weet u die Engelse term? — Nee, ek kan nie sê nie.

VERHOOR HERVAT: So, dus, u het gegaan na die saracen? — Dit is reg.

Wan u die stangeweer bo-op die saracen opstel, of wat? — Die Browning, masjiengeweer wat monteer is op die saracen.

Sou jy dit gewerk het? ---Ja; ek was in bevel van die voertuig, en dan ook die masjiengeweer wat gemonteer is op die voertuig.

Het jy skote gevuur? ---Nee.

Het jy niks gevuur nie? --- Nee.

Maar as jy sou gevuur het, sou jy met die Browning gevuur het? --- As ek sou gevuur het, sou ek met die Browning gevuur het.

Wanneer jy met die Browning sou vuur, kan ander persone dan ook nog bo-op die saracen staan met 'n stengeweer? --- Ja; hy kan staan, maar dit is natuurlik baie gevaarlik, want met die Browning masjiengeweer kan ek reg rondom die saracen vuur, en in daardie geval sal dit doodlik wees vir 'n man wat bo-op die saracen staan.

Het jy tydens die skietery ^{persone} persoonlik/bo-op die saracens gesien met 'n stengeweer? ---Nee.

DIE VOORSITTER: Gestel daar sou mense gestaan het, kon jy hulle sien? --- Dit is moontlik; maar dit kan ook moontlik wees dat daar iemand gestaan het wat ek nie kon gesien het nie.

VERHOOR HERVAT: Jou saracen was opgestel, so ek jou reg verstaan het, op die Suid-Oostelike hoek van die Polisieterrein? ---Nee die Suid-Westelike hoek; dit is aan die Westekant - op die Suidelike hoek, aan die Westekant.

DIE VOORSITTER: Kan u met na Dewyastak "B" kyk, dan kan u met seker maak (getuie teen aan). Ja, dit is die Suid-Westelike hoek van die Polisieterrein. In watter rigting het u voertuig gewys? --- Die voertuig

se voorkant was in die rigting van die skare, op die hoek van die draadomheining.

Die skare aan die Westekant van die Polisiestatie? --- Dit het skuins gestaan, met die voorkant in 'n Suid-Westelike rigting, op die hoek van die Polisiestatie.

En was daardie saracem die enigste saracem wat aan die Suidelike kant was van die paadjie wat lei van die hek na die binneterrein van die Polisiestatie, of was daar nog 'n ander een ook daar? --- Ek dink dit was die enigste een gewes. Daar mag ander gewes het, wat hulle getrek het, wat ek nie gesien het nie. Ek kan nie mooi onthou nie. Ek kan ook nie mooi onthou hoeveel saracems daar was die tyd toe die skietery plaasgevind het. Ek dink daar was drie of vier.

Was daar 'n offisier in bevel van die saracem, wat jy sou hanteer? --- Ja; kapt. v.d. Linde was in bevel. Ons het saam vanaf Johannesburg gekom, en toe ek die Polisiestatie te Sharpeville binnegegaan het, het hulle vertrek na 'n ander plek, vermoedelik ander plekke in die lokasie, en ek het alleen agtergebly.

VERHOOR HERVAT: Ek verstaan nou van jou dat jy onder sy bevel gekom het vanaf Johannesburg? --- Dit is so.

Het hoeveel saracems? --- Daar was twee wat na Sharpeville gekom het.

En altwee die saracems het deur die hek gekom, op die Polisieterrein, of het die een weer vertrek? --- Kort nadat ons daar gekom het, het die een weer vertrek.

En het kapt. v.d. Linde die saracen opgestel soos dit daar gestaan het? ---Nee, ek het dit self opgestel.

Onder sy bevel? ---Nee. Onder niemand se bevel nie. Hy het gesê ek moet dit opstel, toe het ek dit self opgestel.

Is dit op die Suidwestelike hoek van die Polisiestasie as sulks dat jy dit opgestel het, of op die hoek, by die draad? --- Dit was tussen die draad en die hoek van die Polisiestasie.

Dit is omtrent halfpad? --- Omtrent halfpad.

En as u daardie Browning-geweer sou hanteer het, na watter kant sou dit gerig gewees het; na die hoek, of na die Westekant? ---Nee, ek kan dit natuurlik na enige kant draai waar ek wil. Die hele omgewing kon ek gedek het, vanwaar dit gestaan het.

Tydens die skietery, waar het die ander saracens gestaan? --- Halle het meer na die Noordekant van sy gestaan.

Was jy alleen aan die Suidkant? --- Aan die Suidkant, ja.

En tydens die skietery, waar was jy; binne-in, of bo-op? --- Ek was binne-in.

Kon jy nie sien wat aangaan nie? --- Jy kan uitkyk; daar is gate waardeur jy kan kyk.

Hoe sou jy nou weet wanneer om te skiet? --- Jy kan sien. Daar is plekke waardeur jy kan sien, en dit is wenslik - daar is 'n venster waardeur jy kan sien, en dan kyk jy daardeur; jy kan die omgewing goed sien.

Dit neem ek aan; maar sou jy 'n bevel kon gehoor het, of sou hulle na die saracen moes kom en vir

my'n bevel te gee.

DIE VOORSITTER: Ek is nie heeltemal duidelik nie. U het na die saracen gegaan, en u het 'n band patrone in die masjiengeweer gelaai? --- Dit is reg.

Wat is die gebruikelike opdrag? In watter omstandighede sou u nou gebruik maak van die Browning? --- Die Browning is 'n baie gevaarlike masjiengeweer. Ek sou alleen van die Browning gebruik maak as ek sien dat die skare die massa corrompel.

Maar sou dit nou van u eie diskresie afhang, of sou daar 'n bevel moet uitgaan van 'n offisiert? --- Ja, ons bevel is dat 'n Polisiebeampte met die rang van kaptein of hoër, moet aan jou bevel gee om te vuur. Natuurlik, by voorbeeld, as my manne aangeval word en daar is nie 'n kaptein beskikbaar nie, dan sal ek self vuur.

VERHOOR HERVAT: Wat is die minimum-afstand wat hy gebruik kan word? --- Wel, ek het 'n kursus op die Browning masjiengeweer gelaai, en ek het gehoor hy is doodlik op drie myl.

Wat is die meeste wat jy hom kan gebruik? --- 'n Paar treë.

Hooveel treë? --- Wel, ek sou reken onttrent vyf tot ses treë, voor die voertuig.

DIE VOORSITTER: Kan jy hom op, of af stel? --- Op en af, en in die rondte.

VERHOOR HERVAT: Wanneer het jy gegaan en die geweer te gaan laai? --- Kort nadat kol. Pienaar by die hek ingekom het.

--- Was ---

Was dit nadat die manskappe in gelid opgestel was, of voor dit? ---Nee; ek was by die voertuig, toe het ek gehoor dat iemand 'n bevel gee dat die manne moet aantree. Toe was ek alreeds op pad na die troepdraer.

Toe het jy nog nie gelaai nie? --- Toe het ek nog nie gelaai nie. Ek was toe op pad om te gaan laai.

DIE VOORSITTER: Wat het jou laat besluit op daardie tydstip om die Browning te gaan laai? Het jy enige opdrag gekry? ---Nee, ek het nie opdrag gekry nie. Maar ek het verwag dat daar moeilikheid gaan kom - ek het gesien aan die houding van die skare lantoes. Ek het verwag dat daar enige oomblik nou geskiet gaan word, dat hulle miskien gaan aanval. Ek het dadelik daaraan gedink om 'n patroonband in die masjiengeweer te sit, as ek dit miskien sou nodig kry.

Wat was jou voorneme; om binne in die saracen te bly, by die masjiengeweer of om weer, nadat u die band ingelaai het, uit te kom, buitekant? --- Ek wou daar bly totdat alle gevaar oor was.

DIE VERHOOR HERVAT: Wat was die gevaar wat jy gesien het? --- Ek het maar net gesien hulle strom by die hek in. Voorheen, toe ek ingekom het, ongeveer 11-uur, het ek geen moeite ondervind om in te kom nie want hulle het padgegee vir my, sodat ek kon deurkom met die troepdraer. Maar dit was nie die geval toe kol.Pienaar daar aangekom het nie. Daarom - dit het vir my gelyk soos hulle al nader dring, en hulle het ook op die draad galeun. Nou,

as die draad ongeruk was, as dit miskien ongeval het, sou daar niks gewees het om hulle te keer nie.

Enigiets anders? U het nou genoem die Bantoes wat daar ingestom het by die hek, en die moontlikheid dat die draad ongedruk sou word. Is dit al? --- Ek het niks verder om te verklaar nie.

Het u enige wapens gesien, op daardie tydstip? ---Ja, ontrent al die Polisie het wapens gehad.

Ne, ek bedoel die skare?---Ne; ek het geen wapens gesien nie - behalwe die stokke wat hulle op die motor waarnes het. Pienaar gereis het, geelaan het.

Die uitsig wat jy gehad het, het dit ook die Polisie gedek; kon jy sien wat daar aangaan? --- Ek kan nie presies sien nie.

Vir hoe lank het hulle geskiet - by benadering? --- Ek sou sê ongeveer tien sekondes.

Het jy gedink dat daar enige noodigheid was om te skiet? --- Ne; ek het uitgekyk en ek het gesien dat die Bantoes besig was om te retireer. Ek het geen noodigheid gesien om my wapen te gebruik nie.

Ne; het jy enige noodigheid gesien vir die ander Polisie wat wel geskiet het, om te skiet? ---Ne.

Laat my nou mooi verstaan wat jy bedoel!
Bedoel jy dat hulle nie nees geskiet het nie, of bedoel jy dat jy nie die rede kon sien nie, of wat? --- Die tyd toe ek na my voertuig gelaap het en ingeklim het, het ek nie die noodigheid gesien om op daardie stadium op die skare te vuur nie. Van die tyd dat ek in my voertuig ingeklim het, totdat hulle begin skiet het, het ek niks gesien nie. Daarom reken ek, sal ek nie kan sê dat dit nodig was of nie.

DIE VOORSITTER: Min of meer hoe lank was jy in jou voertuig gewees voordat die eerste skote geklap het? Sekondes, minute? ---Nee, dit was sekondes.

VERHOOR HENVAT: Hoe het die skietery begin; met 'n hele aantal skote gelyktydig, of was daar enkel skote eers gewees? --- Daar was twee enkelakote wat ek gehoor het, en omtrent onmiddellik daarna het ek die eerste skote gehoor.

Kon jy uitmaak vanwaar daardie twee enkel skote kom? --- Dit is baie moeilik; maar dit was omtrent in dieselfde rigting as wat die eerste skote vandaan gekom het.

Het jy enige klipgoelery gesien? ---Nee; ek het geen klipgoelery gesien nie.

Sou jy dit gesien het as daar klippe gegooi was? ---Nee, dit is nie noodwendig dat ek dit sou gesien het nie. Miskien was my rug gedraai na die kant waar klippe gegooi was.

As daar klippe gegooi was, en jy het dit nie gesien nie, waarom sou jy dit toeskryf? --- Wel, ek kon miskien net weggekyk het, in 'n ander rigting gekyk het.

Heen jy terwyl jy nog op die grond was, of terwyl jy binne-in die saracaan was? ---Nee, terwyl ek op die grond was. Ek sou dit nie gesien het - al sou hulle klippe gegooi het, sou ek dit nie gesien het terwyl ek in die saracaan was nie.

Dan sou jy dit nie gesien het nie? ---Nee.

Maar as daar gegooi was terwyl jy op die grond was, kon jy in 'n ander rigting gedraai het? --- Ja.

— Nou het jy die skare aan jou voorkant, nê? —
— Voor, en aan die sykant.

— Watter kant-tee sou jy gekyk het, dan? —
— Sonder om die klappe van die voertuig oop te maak, en
daar te kyk, sou ek alreeds voor my kon gesien het, dit
is in 'n Suid-Westelike rigting.

— Weet jy of jy die klappe oeggemaak het? —
— Hulle was oop.

— Ek bedoel nou eintlik, as die klipgeolery
plaasgevind het terwyl jy op die grond was, waarheen
sou jy dan besig gewees het om te kyk, as jy dit nie
gesien het nie? — Ek meen, dit is op die veronder-
stelling dat daar nou klippe gegooi was? — Dit hang
af op watter plek die klippe gegooi was. — As hulle
natuurlik aan die Noordkant klippe gegooi het, sou
ek dit nie gesien het nie.

DIE VOORSITTER: Die punt is, waar het jy
gestaan voordat jy nou besluit het om na jou sarroen
te gaan? — Ek het tussen die sarroen en die opening
van die hek ...

— Het jy gestaan en kyk na die skare, Wes? —
— Ek het maar rondgestaan, daar.

— En toe besluit jy om na die sarroen te gaan.
In watter rigting nees u toe loop, vanwaar u gestaan
het? — Om by die sarroen te kom? — Ek nees ongeveer
Suid loop.

VERBOOR KEEVAT: Watter indruk het die
dreigehaming by jou gemaak? — Jy sê dit was oergetruk?
— Ja, later. Die oggend was dit reg.

— Nou, ek praat nou van 'n kort tydjie voor die
skietery; — net voor die skietery, het jy ooggelot wat

daar gebeur het, teen die draadheining? --- Ja; ek het gemerk dat hallegelidelik besig was om die draadheining oor te druk.

Hoe het dit vir jou voorgegaan; was dit opsetlik, of was dit welms ...? --- Definitief opsetlik.

Hoekom sê jy so? --- Jy kan sien as 'n man druk of as hy net teen hom leun. Die skare van agter het nie so gedruk dat dit as gevolg daarvan sou gewees het dat dit oorgedruk moes word nie. Hulle het met hulle hande op die draad gevat. Dit sou nie die geval gewees het as - dit het vir my geblyk soof hulle dit wou oor druk.

Wat het jy gedink was hulle bedoeling? --- Om binne die Polisiegronde te probeer kom.

Wat het jy gedink, waarom sou hulle daar wou inkom? --- Dit is moeilik om te sê. Ek het persoonlik gedink dat hulle die Polisie wou aanval; ek meen, dit is maar my persoonlike mening.

Was dit die toestand gewees voordat u nog in die saracen ingeklin het? --- Dit was voordat ek by die saracen ingeklin het.

Is dit een van die redes waarom jy gedink het daar is gevaar? --- Dit is een van die redes.

Wat sou jy gedoen het as jy in bevel was daar en daardie gevaar wat jy nou beskryf het, het jy nie te kampe gehad? --- Wel, as die gevaar erger geword het as wat ek dit nou beskryf het, sou ek die bevel gegee het om te vuur.

Op watter stadium sou jy die bevel gegee het om te vuur? --- As hulle probeer deurbreek, of as hulle begin aanval.

S. J. V. d. BERGH
ROSKOPF
GROSS-EXAMINATION

Ja, maar wanneer sal jy nou seker wees dat hulle begin aanval? --- Wel, as hulle pogings aanwend om jou te beseer, dan sou ek sê hulle begin aanval - as 'n man op jou vuur, sal jy terugvuur, of as hy 'n gevaarlike voorwerp na jou gooi. Dan sal ek 'n bevel gee om te vuur.

Die gevaar wat jy gesien het in die draadheining, as die sou platgetrap word, sou jy dink dit sou met die doel wees om die Polisie aan te val; sou jy gewag het totdat hulle oor die draad kom, as geheel? Voordat jy geskiet het, sou jy gewag het? --- In my geval, met die masjiengeweer, sou ek definitief nie so gewag het nie.

Nees, gestel jy was in bevel daar, sou jy wag totdat hulle oor die draad is voordat jy die bevel gegee het om te vuur? --- Wel, in die omstandighede daardie dag, sou ek definitief nie gewag het nie, want dit kon noodlottig gewees het as hulle reeds oor die draad gekom het. As hulle reeds oor die draad gewees het, sou dit noodlottig gewees het.

SEEN VERDERE VRAE NIE.

GROSS-EXAMINED BY MR. KENTRIDGE: Sergt. v.d. Bergh, did you see the people in the front row of the crowd holding the wire with their hands? --- Dit is reg.

Were they trying to push it down? --- Dit het vir my so voorgekom.

About how many were doing that? Everyone, or some? --- Ek sal nie kan sê nie. Ek het gesien dat 'n paar - ek het drie of vier gesien dit doen.

Did you see anyone trying to jump over the wire? --- Nees.

--- What ---

What do you think is easier; to push a fence like that down with your hands, or to jump over it? --- Ek sou dink as algees een persoon wou oor kom, sou dit makliker wees om oor te spring; maar as 'n skare wou oergaan, sou hulle dit definitief nees druk.

But they did not push the fence down? --- Nee; hulle het dit nie neergedruk nie.

They did not get anywhere near it? --- Hulle sou dit nie met hulle hande ken gevat het soos ek verklaar het nie, as hulle van daarteen gestaan het nie.

What I mean is that the fence was never anywhere near the ground. It was never pushed flat? --- Nee, dit was nie platgedruk nie.

You say you arrived about 11 o'clock. Did you look at your watch? --- Nie die oomblik dat ek daar aangekom het nie.

Did you perhaps make an entry in a log? --- Nee.

Is it just your recollection of the time? --- Dit is reg, ja.

Is it more or less right? --- Dit is min of meer-'n skatting.

Do you know Capt. Brunner? --- Ek ken hom.

Did you see him there that day? --- Ek het hom gesien. Ek kan nie sê watter tyd nie. Hy was die dag daar gewees.

Did he give you any orders? --- Nee.

Did he come and speak to you? --- Nee. Hy het nie na my-toe gekom nie. My nag het my gelyk gehou, maar hy het nie spesiaal na my gekom nie.

He did not give you any special instructions about your Browning? --- Nee.

Where were the men of the caracen? --- Die bestuurder van die voertuig het agter die stuur gesit.

The whole time - I mean, when you were there, at the Browning, he was inside? ---Ja; dit is reg.

And the rest of the men? --- Hulle was buitekant. Hulle was langs die caracen, waar hulle stelling ingeneem het.

Do you know whether they fired? ---Nee; sover ek vaggestel het, het nie een van my bemanning gevuur nie.

Not one of them? ---Nie een van my bemanning nie.

How many were there? --- Vyf, met myself ingesluit.

Did any of them have ston guns? ---Ja; drie stangewere op die voertuig.

DIE VOORSITTER: Was hulle te alle tye binne die voertuig, of het die manne dit na buite geneem? ---Nee, ek het my bestuurder beveel om agter die stuur van die voertuig te sit, enrede hy die voertuig kon verdedig en verwyder in geval van nood. Die ander manne het ek beveel om buitekant te staan.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: Did Capt. Brummer not tell you to load? ---Nee.

NO FURTHER QUESTIONS.

MRE. CLAASSEN: GREN NEEVENHOOF NIE.

--- GYBERT ---

GYSBERT BOOYSEN, beëdig, verklaar:

VERHOOR DEUR MNR. CLAASSEN: Jy is 'n konstabel in die Suid-Afrikaanse Polisie gestasioneer te Hospitaal/Heuvel? --- Dit is reg.

Op die 21e Maart hierdie jaar, het jy na Sharpeville-lokasje gegaan onder bevel van luit. Claassen? --- Dit is reg.

In watter voertuig het jy daarheen gegaan? --- Ek het in 'n vragmotor gegaan.

'n Gewone vragmotor? --- 'n Gewone vragmotor, 'n J-ton vragmotor, wat ons gewoonlik gebruik.

Wat beskerms is met draad? --- Ja; dit is beskerms met draad.

Is dit wat julle noem 'n opruktrek? --- Korrek.

Wanneer laat het julle by die Polisiestasie, by die Sharpeville Lokasje aangekom? --- Ons het daar met voer aangekom.

Wat was die toestand in die straat, toe? --- Daar was 'n skare van Bantoes reg om die Polisiestasie.

Hoeveel voertuie het julle gehad? --- Ek is nie seker hoeveel voertuie daar was nie. Daar was 'n hele paar gewes.

Het julle by die hek ingegaan, by die Polisie-terrein? --- Ons het by die hek, op die Polisie-terrein gegaan.

Het al die voertuie? --- Het al die voertuie.

Toe julle binne gekom het, wat het daar gebeur? --- Ons het uitgeklim en is bevel om aan te tree.

Wanneer laat het julle daar aangekom het? ---

Omtrent vyf, ses, sewe minute nadat ons daar aangekom het, is ons beveel om aan te tree.

Toe julle daar kom, was kapt. Pienaar al daar?
--- Kol. Pienaar het saam met ons daar aangekom.

Jy is omtrent vyf minute na julle aankoms, daar, is julle beveel om aan te tree? --- Om aan te tree.

Kan jy die nodigheid daarvoor sien? --- Wel, die skare het dreigend geraak nadat die voertuie ingetrek het. Nadat al die voertuie in die Polisiepersoneel was, het die skare 'n dreigende houding ingeneem by die draad. Hulle het aangelê en geskree om 'n dreigende houding ingeneem. Kol. Spengler - ek is nie seker nie - het 'n Bantoe by die hek gevat en hom na die Polisiepostasie geneem. Daar was nog een Bantoe, ^{weggeneem,} en toe het die skare by die hek ingebars. Toe hulle inbars, het die kerele hulle teruggedruk en die hek weer toegedruk.

Enigiets verder? --- Die kerele het toe teruggestaan, aangesien hulle begin met klippe gooi.

Het hulle teruggestaan? --- Die kerele het teruggestaan.

DIE VOORSITTER: Watter kerele is dit wat jy nou van praat? --- Die kerele wat met klippe gooi is, wat die hek weer toegedruk het.

VERHOOR HERVAT: Maar toe die klippe gekom het, het julle toe al in gelid gestaan? --- Nog nie heeltemal nie. Ons was nog nie volledig in gelid nie.

Wat was die effek van die klippe op julle linie? --- Die effek vir my was gewes dat ek self 'n besering opgedoen het.

--- Watter ---

Watter besering het jy opgedoen? --- Ek het 'n klip gekry, net hier bekend my regteroog, 'n half-duim lank.

Was dit ernstig gewees? --- Dit was tanslik ernstig gewees.

Het jy geval? --- Ek was neer gewees op die grond vir 'n paar sekondes.

Het daar baie klippe gekom, of maar net 'n paar? --- Daar het baie klippe gekom.

DIE VOORSITTER: As jy nou praat van baie, is dit baie in die sin van tien, of baie in die sin van vyftig, of baie in die sin van honderd? --- 'n Massa van klippe het op ons neergekom. Ek het nie getel hoeveel daar was nie; dit was onmoontlik om te tel. Maar ek weet 'n massa van klippe het op ons afgekom.

VERHOOR HENVAT: En toe, het die klippe afgeneem voor die skietery begin het? --- Hec. Nadat ons geskiet het, het hulle nog geseel, van agter.

Het jy geskiet? --- Ek het ook geskiet, ja.

Met wat? --- Met 'n .303.

Hoeveel skote het jy geskiet? --- Tien skote.

Het jy na enige besondere persoon gevuur? --- Ek het senuw met geskiet.

In die skare in? --- Dit mag in die skare gewees het - ek weet nie.

Was daar enige bevel gewees? --- Ek het iemand gehoor skree "Skiet", maar ek weet nie wie dit was nie.

Waar het jy gestaan? --- Aan die Ooste flank.

DIE VOORSITTER: Kyk na Bewysstuk "B".

--- Waar ---

Waar was dit? --- Ek het aan hierdie kant van die Polisie-
stasie gestaan, waar die hek ingaan.

Die groot hek? --- Waar die groot hek is, het
ek aan die punt van die heining gestaan.

Dit wil sê aan die Suidelike kant van die
dubbelhek? --- Van die dubbelhek, ja. Aan die Suidkant
het ek gestaan - hier.

En hoe na aan die Suidelike heining? --- Ongeveer
twee na drie treë van die heining af.

Dit is nou die Suidelike heining? --- Ja.
Die heining het hier by my verbygeleef.

En die Westelike heining - dit is nou die
heining waarin die dubbele hek is? --- So 20 na 22 treë.
Nee - dit is die heining wat daar loopt

Nee. (Westelike heining word aan getuie
uitgewys)? --- Ek was gewes twee na drie treë van
daardie voorste heining af, die Westelike heining af.

Jy weet nou waar die dubbele hek is, waar julle
ingekom het? --- Ja.

Nee ver, of Suid, of Noord, van daardie dubbele
hek het jy gestaan? --- Ongeveer twee treë.

Watter kant-toe? --- Na hierdie kant-toe (toen
aan Suidelike kant). Op die hoek van die draad, daar
waar dit sê vorm.

Ja, dit is die Suidelike kant. Twee na drie
treë vanaf die Westelike heining, en Suid van die hek,
in die Westelike heining? --- Ja.

DIE VERHOOR HERVAT: Op hierdie foto sien jy
nou watter die Suidelike heining is? --- Ja.

Nee ver sou jy gewes het ontrent van die Suid-

like hek af? ---Kin of neur dienselfde as van die dubbele hek.

So jy sou ontrent in die middel gewees het van die hek na die hoek? ---In die middel van die hek na die hoek, die Suid-Westelike hoek.

Het jy sarasens gesien, daar? --- Ek het twee gesien.

Aan die kant waar jy nou gestaan het, van die hek? ---Nie aan die kant waar ek gestaan het nie.

Aan die kant waar jy gestaan het, het jy geen sarasens gesien nie? ---Het 'n trek het daar gestaan; een van die trekke waarin ons gekom het. Dit is moontlik dat daar agter die trek 'n sarasen gestaan het. Ek weet nie. Maar ek het voor die lerris gestaan.

Was daar meer klippe gegooi in die omgewing waar jy gestaan het, behalwe die een wat jou getref het? ---Ja; daar was 'n massa van klippe daar gegooi.

Waarheen het jy ontrent geskiet? --- Reg voor my. In 'n Suidelike rigting.

DIE VOORBITTER: Dit is 'n Westelike rigting wat jy nou wys? --- Reg voor my - 'n Westelike rigting.

VERHOOR HERVAT: Het voor jou eerste skoot geval het, het jy gesien waar kel. Plek waar gestaan het? --- Nee.

Was daar enige officiere in jou onmiddellike omgewing? --- Daar was officiere, maar ons besig was om aan te tree.

Voor julle, of agter julle? --- Voor, en agter ons.

Wat was hulle besig om te doen? --- Hulle het

G. BOYDEN
HOOGKOMMISSaris.
PRETORIA.

ons nog laat aantree. Party het gesê ons moet in drie linies aantree, en party het gesê ons moet in een linie aantree.

Het jy 'n bevel gehoor van "Aantree!"? ---Ja.

Van wie? --- Ek weet nie van wie dit gekom het nie. Ons het nog net 'n bevel gehoor. Ons het heeltemal op die punt gestaan. Ons kon nie mooi die ander kant gesien het nie.

Vanwaar dink jy het die bevel gekom om te skiet? --- Ek kan nie sê nie. Ek was nog half dwiselig gewees toe hoor ek die man skree "Skiet!"

GEEN VERDEER VRAE NIE.

DIE VOORSITTER: Het jy ooit 'n bevel gehoor dat julle moes laai? --- Ons was aangesê op Vanderbijlpark, al, om te laai.

So jou vuurwapen was gelaai toe jy daar aangekom het? --- My vuurwapen was gelaai, maar ek het die veiligheidsklêp aan gehad.

KNULSVENHOOR DEUR MNR. KENTRIDGE: Hoe lank is u al in die Polisieag? --- Amper nege jaar.

U het gepraat van 'n deel van die skare wat by die hek ingehars het? ---Ja.

U het gesê dat die Polisie daar moes terugval? ---Ja.

Onder die mense van klippe? ---Onder die mense van Bantoes wat dourgedruk het.

En toe die klippe begin val het, wat het geword van die Polisie daar by die hek? ---Hulle het teruggeval.

En toe die klippe begin val het, wat het geword van die Polisie daar by die hek? --- Halle het teruggeval.

En die Bantoes het verder ingekom? --- Halle het.

En het hulle met die Polisie gestoei? --- Nee, hulle kon nie, want die klippe het weer begin reën.

Het lode van die Polisie in die rigting van daardie groep Bantoes gevuur? --- Dit mag meentlik wees.

Het u dit self gesien? --- Nee, ek het nie gesien nie. Ek was self besig om te vuur.

U het nie na daardie deel van die skare gevuur nie? --- Nee.

Voor u begin skiet het, het ander lode van die Polisie ook geskiet? --- Ja.

Het u begin omdat hulle begin het? --- Nee; ek het die bevel gehoor, "Skiet", toe het ek gevuur.

Jy het vermoed dat dit 'n bevel was om te skiet? --- Ja.

Maar dit was miskien net een van die ander konstabels? --- Dit mag meentlikwees.

Want u was half duiselig? --- Ek was half duiselig, ja.

DIE VOORSITTER: Toe u die woord "Skiet!" hoor ... ? --- Toe was ek nog half duiselig.

Maar het u toe alreeds skote gehoor, of het u skote gehoor nadat u die bevel "Skiet!" gehoor het? --- Toe het skote al geklap.

En toe hoor jy iemand skree "Skiet!", ook? --- Toe hoor ek iemand skree "Skiet".

KRUISVERHOOR MERVAT: Het u van die grond af gevuur? --- Ek het in 'n gebukkende houding, half duiselig,

so gestaan en skiet.

Was u in dieselfde toestand gewees terwyl u al die tien skote afgevuur het? --- Dieselfde toestand, ja.

Ek neem aan dat u nie die skare goed kon dophou nie? --- Wel, my oë was op hulle gerig gewees.

Maar kan u onthou, kan u vir ons sê wat die toestand van die skare was toe u begin vuur het? --- Ja, hulle was baie dreigend gewees.

En toe die eerste skote geklap het? --- Party van hulle het nog aangekom na die draad-toe.

En andere? --- Andere het weggehardloop.

En toe u begin skiet het? --- Dit is toe ...

En na u die eerste skoot afgevuur het? --- Dit kan ek nie sê, omdat ek my eerste skoot afgevuur het nie.

Was u in 'n toestand om te sien? --- Nee - ek was in 'n toestand om te sien, ja, maar ek het net gesien die massa wat hier voor my is. Dit is al wat ek gesien het. Hulle het nog altyd die dreigende houding ingeslaan.

Maar ^{net} nadat u/die eerste een of twee skote losgebrand het, wat het die skare toe gemaak? --- Toe het daar natuurlik meer as my skote geklap, en hulle het weggeleop.

Maar dit was nadat u net een of twee gevuur het? --- Nee, wel, dit was 'n kwessie van vyf of sewe sekondes.

Maar kan u vir ons vertel wat die houding van die skare was, wat hulle toestand was, sê nadat u net vyf skote losgebrand het? --- Nee, ek het nie opgelet wat hulle houding was nie. Binne vyf sekondes was my begaen leeg gewees.

G. NOTEN
VERHOOR.
G. HUNDA
Witness in Chief.

En u het toe opgehou met skiet? ---Ja; toe het ek opgehou met skiet.

Was daar 'n bevel om op te hou? --- Daar was 'n bevel gewes.

Wanneer? --- So vyftien, sestien sekondes nadat ons begin skiet het, het die bevel gekom, "Hou op!"

Dit was nadat u magasyn leeg was? ---Nadat my magasyn leeg was.

Jy het net een magasyn ingesit? ---Net een magasyn.

En u het nie weer gelaai nie? --- Ek het nie weer gelaai nie.

Kan u sê wie was die officiere wie daar in die buurt was? ---Nee, hulle is onbekend aan my.

Waar wasluit. Claassen? --- Ek kan nie sê waar hy op daardie moment gewes het nie, maar hy was nog op die Felisiengrond gewes.

Het hy nie gesê wie die klip gegooi het wat u getref het nie? ---Nee; hy het dit nie gesien nie.

GEEN VERDERE VRAE NIE.

MR. LOUW: GEEN KRUISVERHOOR NIE.

HERVERHOOR: GEEN VRAE NIE.

CHRISTIAAN HUNDA, sworn, states:
through official interpreter:

EXAMINED BY MR. CLAASSEN: You are a Bantu Sergeant, South African Police, attached to the Native Affairs Department, Vereeniging? --- Yes.

You reside at stand 3640, Sharpeville Location?

---Yes.

1865

Evidence-in-Chief

How long have you been in the location? ---
For almost five years.

You remember the day that the people gathered
at the Police Station? ---Yes.

When some of them were shot? ---Yes.

Could you tell us what happened that night,
before the shooting? ---Natives came to my house and
they woke me up. I was told to come out of the house
- I must come out and I must accompany them in
connection with passes. I did not go out of my house.
I was then told that I would be assaulted if I don't
come out and my windows would ^{be} broken, panes smashed.
My wife then advised me to go outside and see what
is happening outside. I then went outside. I found
many people outside and I was then instructed to join
the people in the street. I went to the street.
I then walked along with these people and I saw a
big crowd.

THE CHAIRMAN: Did they tell you where you
were going to? --- I was told that I was going to a
meeting, where a meeting was going to be held.
I then walked along with the crowd and after I had
passed two blocks the Police came. The Police then
wanted to know who the leader of this crowd was.
Everybody ran away and Xingwana and myself were left.
I was wearing a Police overcoat with stripes at the
side of the arm. I then borrowed a Police baton
and I accompanied the Police. I eventually got to a
crowd higher up in the location and there was a meeting
at this place. Sub-inspector Fourie spoke to the
crowd. From there we went to the charge office.
From the charge office I went home to get dressed and

--- then ---

How long have you been in the location? ---
For almost five years.

You remember the day that the people gathered
at the Police Station? ---Yes.

When some of them were shot? ---Yes.

Could you tell us what happened that night,
before the shooting? ---Natives came to my house and
they woke me up. I was told to come out of the house
- I must come out and I must accompany them in
connection with passes. I did not go out of my house.
I was then told that I would be assaulted if I don't
come out and my windows were broken, panes smashed.
My wife then advised me to go outside and see what
is happening outside. I then went outside. I found
many people outside and I was then instructed to join
the people in the street. I went to the street.
I then walked along with these people and I saw a
big crowd.

THE CHAIRMAN: Did they tell you where you
were going to? --- I was told that I was going to a
meeting, where a meeting was going to be held.
I then walked along with the crowd and after I had
passed two blocks the Police came. The Police then
wanted to know who the leader of this crowd was.
Everybody ran away and Kingwana and myself were left.
I was wearing a Police overcoat with stripes at the
side of the arm. I then borrowed a Police baton
and I accompanied the Police. I eventually got to a
crowd higher up in the location and there was a meeting
at this place. Sub-inspector Fourie spoke to the
crowd. From there we went to the charge office.
From the charge office I went home to get dressed and

--- then ---

then go to work; it was early in the morning. I left home at 7 a.m. I went to the Sharpsville Charge Office at first. I was going to see whether I could find a vehicle to take me to the office. There was no vehicle available, so I came on bicycle. At about 7.15, on my way to the office, on the road, in the location, at Sharpsville, I passed many people in the street. There were many people on my left-hand side and when I passed them they threw - they picked up stones and they threw stones at me.

Were you then in uniform, or in private clothes? ---I was in uniform, as I am now. I was wearing a helmet. Everybody could see I was a policeman. When I passed them on my bicycle, stones were thrown at me; some stones struck me in my back. The first stone struck me in my back. The second stone struck my bicycle wheel. I could hear the sound of it. Many stones were thrown at me. I then got off my bicycle and I picked up my bicycle, and lifted it up in order to avoid these stones, to protect myself with the bicycle. I tried to stop these stones with the bicycle. Afterwards, I lifted the bicycle right to my head in order to protect myself. I took it across my shoulders. At that stage, one of these men stabbed me in the back and through my shoulder. After I had been stabbed, I was struck again with stones. These were all youngsters. Then somebody came on the scene and warned them. They did not listen, and I was again struck with stones. My bicycle was completely damaged and I could not ride on it. After they had stopped throwing stones at me, I left my bicycle at the spot. I cannot say what stopped

~~C. HAYWARD
Sergeant-in-Chief
New York Police~~

them from throwing stones at me any further.

EXAMINATION CONTINUED: Do you know why these people did all these things to you? --- I did not do anything. I don't know why they threw stones at me. I did not say anything.

THE CHAIRMAN: When you say they were youngsters, what do you mean? --- They were of the age of about 17 years, to 20 years.

EXAMINATION CONTINUED: What time during that night did they wake you? --- At half-past-twelve, half-past-one in the morning.

Did you ultimately go home? --- After the assault on me on my way to work, I went to somebody else's home and I borrowed some clothes and I put these on and I then went home.

Do you know whose house you went to? --- I have forgotten whose house it is; I don't remember the surname.

What happened to your bicycle? --- I left it in the street. It was out of order altogether. I could not ride it. I fetched it the next day.

NO FURTHER QUESTIONS.

CROSS-EXAMINED BY MR. KENTRIDGE: Sergeant, were you at the Police Station at the time of the shooting - you were off duty? --- Yes. I had been injured; I was off duty.

Were there any members of your family who were present at the shooting? --- No.

THE CHAIRMAN: How big is your family? ---
Three children - wife and three children, ^{two at home} and one is at school.

How old are these children? --- The eldest one was born in 1944 and the one is eleven years old. The one at school was born in 1942.

You say that the people took you out of your house. Did you tell them, or did they know that you were a member of the Police? --- I don't know whether they knew that I was a Policeman, but I told them that I was a member of the Force.

Then, what did they say when you told them that you were a member of the Force? --- They said that it did not matter whether I was a Policeman or whether I was a Minister of Religion; but the main object is that I should not carry a reference book.

You say you joined this group; about how many people were in this group? --- There were about fifty, and afterwards they were split.

What sort of people were these fifty? --- They were the usual men.

I mean, were they the same type as those who threw stones at you later that morning? --- Some of them were young, like the ones that threw stones at me.

As you walked with them, did they call upon any other people in their houses to join them? --- They went along and they knocked at the doors and kicked the doors, and they warned people to get up. They told them to come out, and if they don't come out they would be attacked.

Did this take place before you met up with the Police? --- Yes.

BERNARD XINQWANA, beëdig, verklaar: deur tolk:

VERHOOR DEUR MNR. CLAASSEN: Bernard, werk jy vir die Bantoe-Kommissaris, Vereeniging? — Ja.

Vertel aan die Kommissaris wat met jou gebeur het die nag voor die skietery hier op die 21e Maart? — Dit was ontrent half-son die oggend. Daar het 'n aantal persone by my huis aangekom. Ek het opgestaan en na die deur gegaan en gevra wie dit was sonder om uit te gaan. Dit was aan my gesê om my jas te neem en ek moet my bewysboek agter laat. Toe sê maar ek wil weer eers weet waar ek geneem word en waarheen ek moet gaan. Toe sê iemand, "Kom, en gaan saam met ons. Ons sal vir jou sê waar ons heen gaan". Toe sê ek, "Ek sal nie uitgaan nie". Sommige het toe aan die agterdeur gestaan en slaan, sommige aan die voordeur, en dit het geklink of iemand met die vuie teen die venster slaan. Ek het toe buite gegaan en 'n aantal persone buitekant gesien. Ek was toe beveel gewees om tussen die Bantoes in te gaan in die straat. Ek was toe beveel gewees om agter hulle aan te stap. Ek het toe vir hierdie mense gesê dat ek by die Kommissaris werk en nie vir my wil inneng met hierdie tipe ding nie. Toe sê hulle, ek is net die juiste persoon wat hulle wil hê wat saam met hulle moet gaan. Die hele klomp van ons het toe galeep met die pad wat na Sharpeville-toe gaan — dit is die pad van die dorp af na Sharpeville.

Onder die klomp tussen wie jy toe verkeer het, was daar enige van hulle wat jy geken het? — Ja, die sergant, die vorige getuie, het ek geken.

B. KINOHANA
MOLEKANE

Het jy uitgevind hoe hy daar gekom het? ---
Ek het niks gehoor hoe hy daar gekom het voordat hy
die verklaring by die Polisie gemaak het nie. Terwyl
ons toe in die straat was, het die Polisie daar aangekom.
Toe hardloop al hierdie manne weg, en die sergant en ek
bly agter. Die sergant en ek het toe beskerming gemaak
soek by die Polisie. Ons was toe in die voertuie
weggeneem.

Waarheen? --- Ons het saamgery wat klompe
Natuurlike uitmekaar gejaag was deur die Polisie.
Daardie oggend in die lokasie het ons 'n groot skare
Natuurlike teëgekem. Die Polisie het afgeklim en
na hierdie skare gegaan. Hierdie skare het nie
weggehardloop nie. Die vorige het baie weggehard-
loop maar nie hierdie klomp nie. Een van hulle
het met die Polisie gepraat. Een van die offisiere
het gevra, "Wat soek julle hier?" Toe sê hierdie
persoon dat hy 'n vergadering wou toespraak, van
hierdie Natuurlike.

Ken jy die persoon? ---Nee. Dit was die
eerste keer dat ek hom gesien het, en dit was ook
donker.

- VENDAAG: 12.45 N.M. -

- HERVAT: 2.35 N.M. -

BERNARD KINOHANA, nog onder eed:

VERHOOR DEUR MNR. GLAASSEN HERVAT: Bernard,
ek dink ons het gekom waar jy vertel het van die vergader-
ing, en waar die offisier met een van die leiers gepraat
het? ---Ja.

---Ken---

Kan jy die leier? ---Nee; dit was die eerste keer dat ek hom daardie tyd gesien het.

Het jy gehoor wat daar gesê word? --- Ek het, ja.

Wat is gesê, daar? --- Toe die offisier vra wat hulle daar soek, toe sê hierdie leier dat hy saam wou kom met die Bantoes, daar. Toe sê die offisier dat hulle moet gaan slaap en dan sal hy nêre probeer reëlings tref sodat hierdie leier met die mense kan praat. Toe sê hierdie leier dat hy aan mr. Ferreira geskryf het en so'n byeenkoms te reël en hy was dit gewaier.

In elk geval, is julle later na die Polisie-stasie-toe? --- Ja.

Jy en vers. Emmale? --- Ja.

En julle het toe daar gebly? --- Ons het toe daar 'n rukkie gebly.

En wanneer is julle toe daar weg? --- Ontrent 1-uur die oggend.

Waar is julle heen? --- Ons het teruggegaan huis-toe waar hulle ons wakker gemaak het.

Wet jy wat met Emmale gebeur het, later? --- Ek het later gesien dat hy besser was. Ek was nie teenwoordig toe hy besser was nie.

Wanneer was dit dat jy hom gesien het, dat hy besser was? --- Ontrent so half-nag die oggend.

Het jy, waar hulle jou kom wakker maak het, en jou saangestaan het, gehoor wat die volgende dag sou gebeur? --- Ek het gehoor dat niemand nêre werk-toe gaan nie.

E. XINGWANA
HOOGGEREGTE.
CROSS-EXAMINATION.

Wes jy wie verantwoordelik was vir die dinge? — Nee.

GEEN VERDERE VRAE NIE.

KRUISVERHOOR DEUR MNR. KENTRIDGE: Xingwana, I wonder if you could tell me, on the 21st March, that is the day of the shooting, did you go to work? — No. I tried to go to work, but I could not go.

What time did you try to go to work? — Between 7 and 7.30 in the morning.

Why couldn't you go? — I was on ^{way to} my work and along the road I found a crowd of people — not a big crowd; they stopped me.

So did you spend the day in Sharpeville? — Yes.

Did you go to the Police Station? — I did.

Were you there during the shooting? — I had left already.

What time did you leave? — Between 11 o'clock and 11.30.

How long had you been there? — From 7 that morning. I am not quite sure.

THE CHAIRMAN: Were you with the crowd outside the Police Station, or were you inside the grounds of the Police Station? — I went into the Police yard and I went out again. I went back there again and I came out and went to the crowd outside.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: So what time did you join the crowd outside? — About 10.30 or 11 o'clock that morning.

And you waited outside for half-an-hour,

— 21 —

an hour? --- About an hour.

What were you waiting for? --- I thought that I would be able to get a Government vehicle to take me to work.

And is that what you were waiting for? --- Yes.

Did you see any friends of yours there? --- There were some friends of mine.

Was no-one going to work that day? --- I saw nobody going to work that morning.

Was that because people told them that they must not go that day? --- It was because they were stopped when they were on their way.

And instead of going to work, they went to the Police Station? --- Yes.

These friends of yours, did you speak to them when you were at the Police Station? --- I did.

Do you know why they were at the Police Station? --- I did not ask them why they were there, because practically everyone was there.

Do you know why everybody was at the Police Station? --- Some went to the Police Station, I think, because there was some agitating, and some went to the Police Station because some of the people went there singing and in a friendly manner.

Most of them were in a friendly manner? --- (Without interpreter): Some of them were curious.

Some of them were there out of curiosity? --- That is my opinion. I don't say it is the position.

That is your opinion? --- Yes.

B. KINGMAN
APPROXIMATE
BY THE CHAIRMAN.

That most of them were there out of curiosity?

--- Yes.

Were any of your friends hurt in the shooting?

--- Yes. I knew a few of them, that were hurt.

Friends of yours? --- Yes. A friend of mine, one in particular.

Was he killed, or wounded? --- He was wounded. He is still in hospital.

Is he an educated man, like yourself? --- He is an educated man, a ^{- a member} man of the profession.

Is he a law-abiding man? --- He is a law-abiding man. He is a teacher by profession.

And why do you think he was there? --- It is difficult for me to answer, because I did not speak to him. I did not see him at the time. I only heard that he ^{was} there.

But this person, he is not one of the people you would call an agitator? --- I don't, and I won't.

He is not the sort of person who would attack the Police? --- Not at all.

NO FURTHER QUESTIONS.

MR. FLEEMAN: NO CROSS-EXAMINATION.

MR. GLASSER: NO RE-EXAMINATION.

BY THE CHAIRMAN: You were amongst the crowd at the Police station for some half-an-hour or so? --- Yes.

They were people that you know. They were people of Sharpeville? --- They were residents of Sharpeville.

As you moved amongst them, what did they talk

about; can you remember? --- Yes. Those who were agitating, were shouting "Afrika!", "Iswe Lethu!"

Apart from these two slogans, did you hear them discuss anything about their plans? Were they awaiting an address by anybody, or what were they expecting would happen? --- I heard one person saying that they expected the Bantu Commission^{er} to come and explain to them. That was one reason why I waited for some time, after I had been to the Police Station to tell them that if I am required the Bantu Affairs Commissioner should be told I have gone home.

You say you heard that from ...? --- Yes; that he was supposed to come and address them.

You have referred to these slogans. Did they say anything, for instance, about the Police, or the Police Station? --- Yes.

What did you hear about the Police Station?
Not so much the crowd.
---/My attention was directed to the leader who was addressing the people and keeping the people in order, and sometimes to the Bantu constables, speaking to them.

Who was this person? --- I was later told that it was Tsolo.

Did you hear him talk to the people at any stage? --- I then returned to my house.

Did you hear what he was saying to them? --- I did.

As far as you heard him speaking, what did he say? --- Among other things that I heard - I was standing next to the fence, and the people were very close^{to the fence}/at times. He was saying to them they must stand away, and

not stand over the fence. And he was telling the people that all he wanted - they are tired of the reference books, something to that effect.

And how did the crowd react to that? --- They were listening to him. They were carrying out every one of his instructions, every order he was giving.

When was this- about 11, 10.30? ---It must have been between 10 and 11.

Was he the only person you saw there who was acting as a leader? --- There were - I think there were about three.

Did you hear what these others were saying? ---It was mostly singing and some slogans. And from time to time - there were, of course, a few Bantu (inaudible) and they were going to them and talking to them. I could not hear what was discussed between them.

You were also aware of the Police inside the enclosure? --- Yes.

That is both the European members and the Bantu members of the Police. Now, did you notice anything on the part of the European or Bantu members of the South African Police who in any way did anything to excite the crowd? ---None that I saw.

Was that the position up to the time that you left? --- That was the position up to the time that I left.

As you moved amongst the crowd, did you notice whether any of them had weapons? Perhaps I should not use the word "weapons"; but who were carrying sticks or similar objects? --- Only one man

that I saw, with some stick, and he was taken away (inaudible).

Who was this person; do you know him? ---
I don't know him.

Did you make any enquiry when you were in the Police Station about this matter that you had heard mentioned, namely that the Bantu Affairs Commissioner would arrive and address the people? --- My first response was to go inside the Police Station, where I found a Bantu constable and I mentioned it to him. Then he told me that the telephones were not in operation and he said there was nothing that can be done until order has been maintained.

I don't know - are you any good at estimating the size of a crowd? --- I would not say I am good.

Did you get some impression of how many people were about when you were there between 10 and 11? --- I think about 400.

I want you to look at this Exh. "B" (handed to Witness). You will see, it is a photograph of the Sharpeville Police Station, with people standing about, mostly on the Southern and Western sides. Forgetting, now, your estimate, how does this look to you? Would it have been more or less the scene as you saw it, or would there have been more people, than on this photograph, or less? --- It is more or less the number of people that I saw. It might have been more towards 11 and 12 o'clock.

If you look particularly to the West side, that is where the two big gates are through which

vehicles enter the Police Station premises; do you know where the clinic is? ---I know where the clinic is.

Yes, well, now, on the photograph - the clinic would be just off the photograph. This street, here, on the Western side, runs between the clinic and the Police Station. Have you got the picture? ---Yes.

Now, in that street, in front of the Police Station, that is on the Western side, the crowd that you see on the photograph - how does that compare with the crowd you saw between 10 and 11? Do you think there were more people in the street, or less people? ---I think there were more people than there are on this photograph - towards 11. At the time when I left, I think there were more.

Are you referring to the Western side? --- Yes; because I know at one time the street was almost impassable.

And as far as you can remember, when did you leave to go home? ---It was between 11 and 12. I was not long home, when I heard the sound of the guns.

And how long does it take you to get from the Police station to your home? Approximately? --- I think fifteen minutes.

Were you there when the aeroplanes flew over? --- I was still there.

How long after the aeroplanes had been over did you leave - shortly, or some time? --- Some time.

Quite some time? ---Yes.

---You ---

B. XINGVANA
BY THE CHAIRMAN.
J.M.C. 214
Hooiswiel.

You also referred to the fact that you heard before Monday, the 21st March, that there was a suggestion that your people should stay away from work on that Monday? ---Yes.

When did you first hear that sort of talk? ---I think three days before the event. I was told that some letters were being pushed through the doors of some homes, urging people to stay away from work on that day.

You did not get any of those pamphlets yourself? ---I did not.

Now, I wanted to ask you this: Do you move about in Sharpeville, in the sense that you get into contact with the people who live there? ---Not very much. I have very few friends.

I wanted to ask you whether this matter of the reference books, as far as you were concerned, had been discussed a lot in Sharpeville some time before the 21st? ---I heard for the first time that some people were burning their reference books, in Sharpeville; but that is all I heard. I was not aware of any discussions.

Before that - I mean, apart, now from the fact that there would be a strike? --- No; I never heard any discussion about reference books in particular.

JOHAN HENDRIK CHRISTOFFEL KOK, beëdig, verklaar:

VERHOOR DEUR MNR. CLAASSEN: Jy is 'n sergant in die Suid-Afrikaanse Polisie gestasioneer te Newlands?
---Ja.

Op 21 Maart hierdie jaar, het u gekom na Sharpeville? --- Ja.

Op bevel van kapt. Brink? --- Dit is reg.

Het u met 'n saracen gekom? --- Ja.

Was u die bestuurder van hierdie saracen? --- Ek was.

Is dit die enigste werk wat die bestuurder het - met om die saracen te bestuur? --- Gewoonweg, ja. Dan het u 'n masjieloperateur saam, maar ek het nie een gehad nie. Ek moes bestuur en indien nodig, die masjiengeweer wat op die saracen gemonteer is, moes ek ook gewerk het.

As daar met die masjiengeweer ^{gekyt} sou moes gewees het, dan sou jy dit gedoen het? --- Ek sou, ja.

Met hoeveel saracens het julle gekom? --- Ons het oorspronklik met drie gekom, maar lateraan het daar 'n vierde een by gekom.

Met hoeveel is julle deur die hek binne die Polisieterrein? --- Met vier.

Waar het die vierde een by gekom? --- Erens op die roete. Ek kan nie presies sê waar nie.

En hoe was julle vordering gewees tot by die Polisiestatie? --- Aanvanklik was dit goed gewees, maar haby die Polisiestatie was daar 'n groot same-droming van Bantoes en ons was verplig om op een stadium op die sypaadje te ry ten einde daar te kom, want die mense het oor die pad, in die strate gestaan.

Sou hulle nie padgees het as julle stadig gery het nie, of wat was die posisie? --- Ons het stadig gery. Daar was effentjies 'n plek op die sypaadje

waar 'n mens, om dit so uit te druk, kon deurdruk, maar in die panie was dit 'n onbegrepe taak.

Wat was die gesindheid van die skare? ---
Hulle was baie onvriendelik, tot die punt van vyandigheid.

En toe julle by die hek moes ingaan, wat het daar gebeur? --- Om by die hek in te kom, het ons moeilik gevind. Daar was 'n baie groot samevloeiing om die hek, en die mense daar, die Bantoes wat daar saamgedrom het, wou nie geesped nie. Ons moes hulle as't ware half uit ons pad gedruk het. Verder het ons sonder voerval binnegegaan.

Hoe laat het julle daar aangekom? --- Ek is gladnie seker van die tyd nie. Dit was in die omgewing van stensuur gewees - dit was na 12, in elk geval.

En kapt. Brunner, het hy besluit waar die saracens opgestel moes word? --- Hy het.

En het hy vir elke bestuurer geesped waar om syne te trek? --- Ja.

Waar het jy joune getrek? --- As ek reg onthou, die rigting ...

DIE VOORSITTER: Wel, hier is 'n foto waarna jy niksien kan kyk, om die rigting te bepaal (Bewysstuk "B" aan getuie oerhandig)? --- My saracoen het tussen - in die hoek gestaan, wat soos aangedui is, die Noord-Westelike hoek. Dit is hierdie hoek, daar (dui aan).

Dit sou dan die Noord-Westelike hoek wees?
--- Ja.

Was 'n saracoen naaste aan die Noordelike

heining, of was daar nog 'n ander saracen wat aan u Noordkant gestaan het? --- Daar was 'n saracen tussen myne en die Polisiestasio. Dan was daar nog een wat reg Noord gekyk het.

VERHOOR HERVAT: Reg Noord gekyk het? --- Ja. As ek kan voorstel, in lyn met die voorste draad, die voorkant van die Polisiestasio, was myne aan daardie kant.

DIE VOORSITTER: Met ander woorde, dit het parallel met die Westelike heining gestaan? --- Ja.

VERHOOR HERVAT: Ek is nie heeltemal seker dat ek dit mooi begryp nie. Op die foto, is jy nou seker watter kant Noord is? --- Ja, ek is seker.

Nou, die Noordelike heining - wie se saracen het naaste aan die Noordelike heining gestaan? --- Ons s'n was altwee ewe naby aan die Noordelike heining, met myne het meer na die Noord-Westelike heining gestaan. Daar was 'n ander meer, sal ek sê, Suid-Oos, naby die Polisiestasio. Daar het ook een gestaan, regs; soos die Engelsman sê, dit het "at right angles" gestaan.

Dit is nou twee. Die ander twee, waar het dit gestaan? --- Die een het naby die hek gestaan. Dit het in die rigting van die hek gekyk, die voorkant na die Polisiestasio se ingang. Die ander een het ongeveer dieselfde posisie as myne bekleed, in 'n teenoorgestelde hoek, dit sal wees die Suid-Westelike hoek.

Met anderwoorde, die een het nou in die Suid-Westelike hoek gestaan? --- Ja.

Die ander - julle twee s'n het min of meer hier in die Noord-Westelike hoek gestaan? --- Ja.

En die een het daar in die middel gestaan? ---

Dit is reg.

As jy nou inkom by die hek, aan die linkerkant van die hek? --- Aan die regterkant van die hek; een het langs die paadjie gestaan.

Het ander woorde, as jy inkom by die hek, het twee aan die regterkant gestaan? ---Ja.

Twee aan die linkerkant? --- Twee aan die linkerkant.

Na die saracens opgestel was, wat het julle gemaak? --- Ek het my masjiengeweer - ek was onder andere ook bevoel om my masjiengeweer in gereedheid te bring ingeval ek dit nodig het, en ek het dit gedoen. Daar was drie konstabels saam met my. Halle het daar om die saracens bewaag, en nadat ek die bolt reggestel het en dit in gereedheid gebring het, ingeval dit nou nodig was, het ek uitgeklim en ek het bo-op die saracens gaan staan. Gedurende al hierdie tyd was daar natuurlik 'n baie groot saamdringing van Bantoes rondom die Polisieostasie. Na 'n tydjie - ek kan nie reg die tyd onthou nie - het ek gesien dat kol. Pienaar met 'n motorkar kom. Ek het gesien dat hy by die hek inkom. Ek weet nie of hy moeilikheid ondervind het met die skare nie; ek het gesien eenkeer het hy agteruit gery en toe weer vooruit gery. Hy het die hek oop gekry en ingekom. Nadat kol. Pienaar binnekant was, het hy met die lede van die Mag daar rond gepraat. Ek het nie geweet wat hy sê nie; maar nadat hy met hulle gepraat het, het die blanke konstabels ^{en} ander/offisiere wat daar was, in drie rye ingeval. Sover ek kon sien, het hulle regoor die draad gestaan, waar die hek is. Halle het ongeveer vier of vyf

treë van die draad gestaan. Die kolonel was nog daar besig, toe daar 'n paar klippe oor die draad gekom het. Een klip het reg na my saracen gekom. Ek kan nie presies die tye spesifiseer, hoe elke voerval plaasgevind het nie, maar 'n kort rukkie daarna, toe hoor ek skote val hier, aan hierdie kant, aan my linkerkant, ongeveer by die Suid-Westelike heek - vanaf daardie rigting. Dit was nie baie harde skote nie. Ek kan nie sê dit is deur 'n groot vuurwapen afgevuur nie. Dit het vir my half dof geklink. 'n Baie klein gedeelte van 'n sekonde nadat ek daardie skote gehoor het, was daar 'n sarsie skote. Toe was die hel los.

Toe begin hulle skiet? ---Ja.

Voordat kol. Pienaar gekom het, het jy gesien wat die houding van die skare was? ---Hulle was baie vyandiggesind, as 'n mens kon aflei van die uitroepe wat 'n mens gehoor het, "Afrika!" en "Meyebuye" en "Julle kan skiet as julle wil; ons sal julle doodmaak, vandag, hier" en dergelike dinge wat 'n mens maar gewoonlik by dergelike gebeure aantref.

Uit die oopstant van gevaar, wat het jy van die toestand gedink? ---Om baie eerlik te wees, ek was bemoed gewees, nie teenstaande dat ek op 'n saracen was. As daar natuurlik 'n vorentoe gebeur van die skare gewees het, die draad platgedruk moes gewees het, weet ek nie of 'n mens kans sou kry, in ag geneem die skare, om jenself te verdedig nie.

Het jy 'n voerval daar gesien van Bantoes wat gearresteer was? ---Op een stadium het ek gesien

--- dat ---

dat 'n Bantoe deur 'n Blanke begelei word vanuit die rigting van die hek na die aanklagkantoor. Ek weet nie wat daar gebeur het nie. Dit is al wat ek daar gesien het. Ek ken ook nie die Blanke wat die Bantoe geseem het nie. Dit is al wat ek daar gesien het.

Het jy na daardie voerval enige verandering in die houding van die skare gesien? --- Dit is moeilik om te sê; u weet, dinge gebeur so vinnig

Ja, as jy nie kan nie; ek verwag nie dat jy nou die ding moet staan en uitwerk nie. As jy nie kan sê nie, sê se. Kan jy vir ons sê, wat die tydperk betref, wanneer die klippe oer geken het in verhouding met die arrestasie? --- Die klippe het oer geken na die arrestasie.

Jy het nie geskiet nie? --- Ek het nie geskiet nie.

Op jou saracen, was daar mense gewees met stangewere? --- Daar was twee met stangewere en een met 'n .38 revolver.

DIE VOOREITTER: As jy sê "op die saracen", bedoel jy ho-op die saracen, of was dit lede van jou bemanning? --- Ek bedoel dit was lede van mybemanning.

VERMOEN HENKAT: En het jy die bevel gehoor dat die bemanning moet aantree? --- Ja. Ek het gehoor kol. Pienaar sê "Tree aan".

En wat het jou manne toe gedoen? --- Hulle het by die saracen gebly. Hulle het nie weggegaan van die saracen nie.

Binne-in- of buite op die grond? --- Partykeer hier ho-op die saracen, dan loop hulle weer rond om die saracen. Hulle was al die tyd in die nabyheid van die

saracoen.

Toe die kolonel die beval gee van "Aantree",
waar was jy? --- Toe was ek bo-op die saracoen.

En was ander net jou saam, bo-op die saracoen?
--- Ja, maar soos ek u sê, hulle klim op en hulle klim
af. Dit is moeilik om te sê waar presies hulle op
daardie moment gewes het.

Ja, maar kyk, waarop ek graag duidelikheid
wil hê: Laat ek jou die vraag sê stel: Toe die
kolonel die beval gee van "Aantree", wat sou dit beduid?
--- Dit het bloot beteken dat lode van die Nag wat nie
by die saracoen behoort nie, soos aantree waar die
kolonel aangewys het. Die bemanning van die saracoen
was aangesê om al die tyd om en by die saracoen te wees.
Hulle het as't ware nie saam met die ander lode van
die bemanning beweeg nie.

Wat ek bedoel: Toe by die beval gee van
"Aantree!", was dit vir jou 'n aanduiding dat daar
geskiet mag word? --- O, ja. Om dit sê te stel, die
manne is in 'n posisie geplaas waar hulle hulleself kon
verdedig, en natuurlik die geboue, as hulle aangeval
sou word. Voor die tyd het die manne daar rondgestaan
en hulle was nie juis, sal ek sê, daardie tydstip
onder direkte beval van iemand gewes nie. Nadra jy
die manne laat aantree, het jy definitief 'n baie
beter

Is ek reg as ek sê dat dit werklik 'n beval
is om gereed te wees om te vuur as die volgende beval
kom? --- Ja.

En het dit gegeld vir almal op die terrein?
--- Op die terrein.

Het dit gegeld vir jou manne ook? ---Nee.

Die ander manne noes aantree? ---Ja.

Dit het gemeen hulle noes in lyn staan? ---Ja.

In hoeverre het daardie bevel gegeld vir jou manne? --- Dit het nie vir hulle gegeld nie, omdat hulle aangesê is om by die sarasens te bly.

Wat ek noes, is dit: Die manne was nou in 'n lyn opgestel? ---Ja.

Hulle noes gereed wees, as die bevel gegee word, om te skiet? ---Ja.

Het ander woorde, hulle noes gereed wees met hulle wapens? ---Ja.

Het dit gemeen dat jou manne ^{nie}gereed hoef te wees het met die wapens nie? --- Nee, inteneel. Dit was vir almal 'n indikasje dat almal gereed noes wees vir enige gebeurlikheid.

Dit is wat ek nou weet. Hoevel julle nie noes aantree nie, noes dit julle noes gereed wees? ---Ja.

Hoe het jou manskappe gereageer op daardie tydstip toe julle nou nie aangestree het nie? --- Hulle het net by die sarasens gebly. Hulle het nie aangestree nie; hulle was net daar onder by die sarasens gewees.

Het hulle stengewere? ---Ja.

Kan hulle uit die sarasens skiet met 'n stengeweer? ---Ja.

Was hulle nog binne die sarasens daardie tyd, toe die bevel gegee is, of was hulle buitekant? --- Hulle was buitekant.

Met hulle stengewere? ---Met hulle wapens,
wat hulle gehad het.

Met ander woorde, is dit reg, dan, dat hoewel
hulle uit die saracen kan uitskiet, geskiet van jou
naam geskiet het en uit die saracen te skiet nie? ---
Nee. Hulle was uit.

En jy was daardie tyd bo-op die saracen? ---
Ek het bo-op gestaan - reg bo-op.

En toe die skietery begin, wat het jy gesien?
--- Ek het net gestaan en kyk. Ek was bo-op die dak,
ek het op die rug van die saracen gestaan.

En daardie tyd, toe die skietery begin, was
daar ander name met jou saam, bo-op die saracen, of nie?
--- Ek het nie een saam met my bo-op die saracen gesien,
daardie tyd nie.

Ek weet nie of ek die posisie reg verstaan
nie. Sou dit reg wees, dat een van hulle op die saracen
staan as jy moet skiet? ---Nee, hoegenaam nie. As ek
die masjiengeweer reg in die renite draai, sou dit
niekies gevaarlik wees.

Maar sou hy met sy stengeweer bo-op die
saracen geskiet het? --- Nee, hy sou nie van daar geskiet
het, by voorbeeld, nie. Dit sou my gepa het. Ek sou
nie geskiet het, met die Browning.

Dit is wat jy sê van jou saracen wat jy
bestuur het. Kan jy sê wat die posisie was met die
ander een wat ook daar naby jou gestaan het? ---Nee, ek
kan ongelukkig nie. Daardie paar sekondes, terwyl
die skietery gebeur het, kan ek nie sê wat die ander
gesien het nie.

Met die ander revolwers ook gehad, of ander

En het 'n rewolwer gehad? --- Ja; twee het stengewere gehad.

Was jy verantwoordelik vir die uitreiking van die vuurwapens aan jou manne? --- Nee.

weet jy ^{waartoe} wat die ander saracens se benaming bewapen was? --- Daar is gewoonlik twee stengewere of drie stengewere en 'n rewolwer. Nie een van hulle het .303's gehad nie. En dan, een man was natuurlik die masjiengeweer-man.

Het daar van jou manne geskiet? --- Een het geskiet, ja.

Waarmee? --- Hy het met 'n stengeweër geskiet.

Van die grond af? --- Van die grond af, ja. Van voor die saracens af.

En die ander het nie geskiet nie? --- Nee. Ek het hulle gevra en hulle het vir my gesê hulle het nie geskiet nie. Ek het nie hulle vuurwapens of ammunisie ondersoek en uit te vind of dit die waarheid is, of nie.

Ek wil hê jy moet kyk na Bewysstuk "K".

Kan jy sien, daar staan 'n paar saracens? --- Ja; ek kan sien.

Ooring van 'n skare katoos? --- Ja, ek kan sien.

Kan jy daardie saracens identifiseer, of die persone? --- Ek kan my saracens identifiseer aan die nummer; volgens die posisie van die ander, kan ek dit ook identifiseer as ...

Wat was jou nommer? --- 90798.

Is dit sigbaar op die foto? --- Dit is sigbaar op die foto, ja. Ek kan dit sien.

En waarvan kan jy die ander een identifiseer?

J.H.C. KOK.
HOOGSCHOLEN.

--- Aan die posisie waarin dit staan, moet ek sê dat dit is die ander saracen waarvan ek gepraat het.

Sou jy sê dit is 'n foto van julle saracens soos dit opgestel was daardie dag, by die Polisie-stasie? ---Ja; definitief.

Kan jy van die manne bo-op die saracen identifiseer? --- Hier is een wat ek sê is konst. Snygan, wat saam met my gewes het. Dan is daar 'n gedeelte van my eie - ook waar ek daar bekant die saracen by die skiettorinkie uitsteek. Dan is daar iemand anders, wat blykbaar 'n stengeweer in sy hand het, en die persoon ken ek nie. Hy lyk nie soos een van die bemanning wat saam met ons gewes het nie.

Prat jy nog van jou saracen? ---Ja.

Is dit net op jou saracen dat daar mense staan? --- Daar staan op 'n ander saracen ook lede van die Mag. Ek kan twee lede daar uitken, nie meer nie.

Wanneer, sou jy sê, is daardie foto geneem? --- Dit was geneem gewes het voordat die skietery plaasgevind het. Ek kan sê, ek sê dit omdat ek op daardie oomblik, volgens hierdie foto, nog binne die saracen staan, agter die masjiengeweer. Nadat ek die masjiengeweer reggestel het vir aksie, het ek uitgeklim en ek het daarna nie weer in die saracen geklim tot lank na die skietery nie. Te oordeel aan die posisie hier, het ek sê hierdie foto is definitief voor die skietery geneem.

Hoe seker kan jy wees dat daar nie van die van die saracen self saracen-bemanning met 'n stengeweer geskiet het nie? --- Ek kan nie 100% seker wees nie. As dit gebeur het, dan het ek dit nie gesien nie.

--- Ken ---

Kan dit gebeur het terwyl jy daar gewes het?
--- Nie terwyl ek be-op die saracen gestaan het nie.
Dan sou ek hom gesien het. Ek sou hom gehoor het.

Verstaan ek dat jy be-op die saracen uit-
gekom het? ---Ja.

Vir kolonel Pienaar gesien het? ---Ja.

En die skietery vandaar waargeneem het? ---Ja.

Tot die einde toe? ---Ja.

Kan dit dan gedurende daardie tydperk gebeur
het, terwyl jy be-op die saracen was? --- Ek kan nie
100% met sekerheid sê nie, maar ek dink dit is baie
hoogs onwaarskynlik. Daar het baie dinge gebeur in 'n
baie kort tydjie. Ek het niemand van die saracen
gesien skiet nie.

En van die ander saracens? ---Nee, ek glo nie.
Ek het nie opgelet juis na hulle nie. Ek het net
meer bepaald gekyk in die rigting waarheen die skote
gevuur was.

Is daar iemand daarvandaan gevuur het, kan
dit een van jou manne gewes het? --- Daar het van my
manne gevuur, volgens wat hulle vir my gesê het,
en hy het voor die saracen gevuur.

Wie was hy? --- Konst. Steynberg.

Daar daardie foto, sê jy, is geneem voor die
skietery? --- Ja.

Kan jy seker wese, daarentrent? ---Ja. Dit is
my kop wat daar by die saracen uitsteek, en ek het daar
uitgeklim en ek het nooit weer daar ingeklim tot na die
skietery nie; so dit was voor die skietery gewes het,
dat hierdie foto geneem is. Daar was ook nooit weer na

die skietery so 'n samekromming van Bantoes soos u op hierdie foto sien, gewees nie. Onmiddellik toe die skietery oor was, was almal weg gewees en hulle het nie weer op so groot skaal daar saamgedrom nie.

Die skare het dopgehou terwyl jy daar op die saracen was? ---Ja.

Ek sien daar is party van die Bantoevrouens wat weghardloop? Kan u sien - sewe of ag? ---Ja.

Is dit 'n tipe van toneel wat jy waargeneem het voor die skietery, of kon dit alleen gewees het dat daardie Bantoes besig was om te vlug? ---Hee; die Bantoes is nie besig om op hierdie tydstip te vlug nie. Baie van hulle lag hier. Gewoonlik, as Bantoes saamkrom, is daar baie van hulle wat 'n soort van gek-skeerdery van die hele ding maak. Dit is moontlik, veral toe hulle hierdie fotograaf opgemerk het, dat hulle vir hom miskien 'n soort van 'n "show" opgesit het. Dit is miskien net die/die ⁱⁿ onmiddellike omgewing van die fotografe - hulle dans en lag en hardloop.

Hoe lank sou jy sê het die skietery aangehou? --- Nie langer as 'n half-minuut nie.

GEEN VEERDERE VRAE NIE.

CROSS-EXAMINED BY MR. KENTRIDGE: Sergt. Kok, do you suggest that some of the Natives there on that photograph were perhaps putting on a show for the photographer? --- Well, it is possible; it is the conclusion that I come to when I look at this photo.

Did you see any of the Natives there putting on a show for photographers? ---No, I can't say that I did.

I wonder if you could describe to me where the man is who you identify as Konst. Snygans? --- Dit is

--- die ---

die persoon wat ek bo-op die saracen sien, met sy hande op sy heupe gerus.

With his back to the photographer? --- Dit is reg.

And can you identify the man standing on the right, and just a little below? --- Nee. Ek kan die man nie.

He appears to have a revolver in his hands? --- Ek dink dit is 'n stengeweer wat hy in sy hand het. Dit wil my voorkom asof daar oor sy rug iets is wat lyk soos 'n sak waarin ons gewoonlik stengeweer-patrone dra.

Was Const. Snygers one of your men? ---Hy was.

But he is not wearing an overall? ---Nee; al die lede van die Mag, die bemanningslede, het op daardie tydstip nog nie oerpakke gehad nie.

And can you recognise the man in the overall on the other saracen? --- Ek is nie seker van hom nie. Dit mag konst. Theron gewees het. Ek kan nie seker maak nie. Hy staan met sy rug na my-toe en daar is niks waaraan ek hom presies kan identifiseer nie, as met die houding, die manier waarop hy staan.

And the man on the extreme left, right up against the building? Wearing an overall? --- Oek in hierdie geval is dit baie moeilik. Daar was een van die lede van die Mag wat gewoonlik sy moue opgerol het, of onder andere een man wie ek kan dink, wie dit kan wees; dit was konst. Arnold gewees.

Why did you go and load your Browning? --- Ek was beveel om my vuurwapen in gereedheid te bring, in geval ons sal moet vuur; en seker te maak dat die

---Browning

Browning wel in orde is, was dit nodig om 'n paar voorbereidings te tref en ook om die belt in te sit. Dit vat 'n paar sekondes om dit in te sit, wat miskien nie sal moontlik wees as jy dit skielik nodig kry nie.

We understood, here, from Capt. Brunner, when he gave evidence, that he made it clear to you saracen machine gunners that you could only fire on a special order? --- Dit is korrek.

From him? --- Van hom of natuurlik noodwendig van 'n hoër offisier, as dié sou oorneem.

But although your men did not line up, you had to be ready to shoot when ordered to do so? --- Dit is reg.

And according to Capt. Brunner, when Col. Pienaar gave the order to line up, he took steps to see that the saracen machine gunners were ready and at the same time he told you machine gunners in the saracens to be sure not to fire without a special order? --- Dit is reg.

Did you think that there was some danger from the crowd if the wire fell? --- Ja, definitief. As die draad sou mos neegee - daar was baie gedruk teen die draad; as die draad sou neegee sou daar definitief 'n aanslag op die Polisie gemaak gewees het.

That was your fear, anyway? --- Dit was my vrees.

If that happened, of course, your saracen was very close to the fence; you would not have very much time to shoot? --- Dit is reg.

You had to protect your saracens? --- Ja.

Where was Capt. Brunner after Col. Pienaar told the men to line up. Do you know where Capt. Brunner

stood? --- Ek weet nie presies nie. Hy het meer links van my beweeg, tussen die ander offisiere en manskappe. Ek kan nie presies sê waar hy was nie.

You say that when Col. Pienaar ordered the men to line up, you felt that was an indication that you all had to be ready for shooting? --- Wel, ek sou nie sê noodwendig 'n skietery nie, maar in elkgeval om in 'n posisie te wees om myself/^{beter}te kan verdedig.

Yes; I'm sorry. That is the proper way to put it, perhaps. Now, you did load your Browning? --- Ek het, ja.

Which way was it pointing? --- Na die Noord-Westelike hoek; dit is in die rigting (toen aan).

So, it was pointing North-West? ---Ja.

As we see it on this photograph, Exh. "E"? ---Ja.

And after you loaded your Browning, did you get out of the machine gunner's seat? --- Ek het.

And what did you do; climb right to the top? --- Ek het. Daar is 'n opening by die sitplek waar jy kan uitklim, en dan is jy bo-op die saracen.

Right on top? ---Ja.

On the turret? ---Nee, net agter die toering. Sien ek sê, op die rug, sal ek maar sê, van die saracen.

More or less where Const. Snygers is standing on this photograph? ---Ja. Ongeveer in daardie posisie.

You see, what I can't understand, ^{of} is/what use you were in an emergency, standing on top of the saracen? --- Dit vat jou ongeveer twee sekondes om binne te kom.

Two seconds? ---Ongeveer, ja.

And then you have to aim your gun and shoot? ---
Dit sou in elk geval 'n paar sekondes neem om die vuur-
wapen in gereedheid te bring.

You see, I am putting it to you that you must
be mistaken. Once you were told to get your gun ready
and to be ready, I suggest it is obvious that you must
have stayed there by your gun and that you would not have
gone up again? --- Dit is nie noodwendig nie. Dit is
'n geval van 'n paar sekondes om by die vuurwapen te kom.

So things did not really look desperate. You
would have had a few seconds, whatever happened? ---Kan u
net die vraag herhaal, asseblief?

The situation was not so dangerous that you
would not have had time, a few seconds, to get back to
your gun and to aim your gun? ---In elkgeval kan jy nie
altyd die vuurwapens op die mensse gerig hou nie, hoe
desperaat dit ookal sou nodig wees. Ek het gevoel
dit sou nie enige verskil maak, daardie twee sekondes
wat mens sou verloor nie.

There was time enough, if necessary? --- Ek
sou nie sê daar was tyd genoeg nie. Ek sê twee sekondes
sou volgens my oorweging daar geen verskil gemaak het nie.

When you got up onto the turret, did Const.
Snygers stay there next to you? ---Nee; hulle was op die
grond. Ek het hom nie op die saracen gesien nie.

So during the shooting you took his place on
top of the saracen? --- Ek was bo; ek sou nie/dit was
sy plek noodwendig nie. Dit is nie enigens anders
besondere plek nie.

Did you have a weapon in your hands? ---Nee

--- You ---

You see, the suggestion I make again is that if Capt. Brunner told you to get ready and stand by your gun, what you would have done is stand by your gun? --- Ek was by my vuurwapen.

You were not sitting at it? ---Nee.

And if an order to fire had come? --- Ek sou betyds gevuur het. Ek voel ek sou in 'n posisie gewees het om betyds te vuur, as die order gekom het.

If - supposing the fence had fallen at that corner and the Police were about to be overwhelmed and Capt. Brunner had said "Fire!", you would have had to jump down in your seat; can you jump down, or climb down? --- Jy druk met jou hande op die knoppie dan gaan die sitplek se (beduie) en dan sit jy onmiddellik op die sitplek.

Would you close the lid at the top? --- As daar tyd is kan jy dit doen. Dit is baie ongemaklik om dit toe te hê al die tyd; dit is baie warm.

But still, if you had had the time, you would have closed the top. Correct? --- Die sykante, ja.

I take it if your saracen is being attacked, you close the top? --- As daarop 'n aanval gemaak word, ja.

And then, what would you have had to do once you got into the seat? --- Jy neem die vuurwapen - as jy nou vuur, veranderstel. Die vuurwapen se sneller sit by jou regterhand en aan die linkerhand is 'n hefboom, waarmee jy die vuurwapen hanteer, draai.

Then you take aim and then you can fire? --- Ja; dit is 'n geval van - daar is 'n klein periskoop voor jou kop. Jy druk met jou kop teen die periskoop en dan vuur.

en dan weet jy presies waar jy gaan skiet. Dit is nie soos 'n geweer waar jy eers die visier moet in lyn bring nie. Jy druk net jou kop teen die periskoop en dan weet jy presies waar jy is.

You see, the impression we got from Capt. Brunner was that his orders were that the machine gunners should be ready at their guns and that, incidentally, is what Sergt. v.d. Bergh appears to have done? --- As hy anders gedoen het, het hy seker so gedoen. Ek het nie so gedoen nie.

Well, just to take you back to this photograph, Exh. "E": That Const. Snygans - did I understand you correctly, that he had a sten gun? --- Dit is reg.

You think the other man standing there also had a sten gun? --- Dit wil my so voorkom op die foto, ja.

Where would he be standing: On the mudguard, on the side of the sarnoen - is that what it looks like? --- Dit is reg.

Now, while you were there, did you watch the crowd on the North side? You understand what I mean by the North side? --- Ja, ek verstaan. Ek sou sê die mense in die algemeen - jy kyk rond, jy kyk nie presies na een lot nie.

Was there a big crowd on that side - North? --- Nee, daar was nie 'n baie groot samevloering nie.

Did you foresee any danger from that side, the wire being pushed over from the North, perhaps? --- As daar gevaar was, was dit nie so daadwerklik en so dringend as die van die voorkant nie.

Did you see, were you looking when the crowd

on the North side started to run away? --- Nee; ek dink toe die skietery begin het, het ek na vore gekyk. Ek bedoel, wanneer ek se na vore, na die rigting waar die hek in die draad is.

That is West? ---Ja. As ek reg kan onthou, toe ek omgekyk het, was hierdie mense al ontrent almal weg van die draad af.

Did you ever look to the North while the shooting was still going on? ---Nee; ek het na die kant gekyk waar die hek in die draad is.

So you can't say when the people started to run away. It may have been on the first shot that the people at the North started to run away, for all you know? --- Ja; ek weet nie.

You came in the same party as Col. Pienaar?

--- Nee.

Oh, I'm sorry; just before? ---Ja, voor hom.

You said his car seemed to have some difficulty in that it went backwards, forwards and then backwards?

--- Ja.

Do you know whether it knocked anybody down?

--- Dit is moontlik. Ek het nie gesien nie.

You did not hear any shouts, of a person knocked down, or anything shouting about it? --- Daar was se'n groot lawaai, ek sou dit nie gehoor het nie. Ek het dit in elk geval nie identifiseer nie.

When Col. Pienaar came in, some time after he came in, you said ~~you said~~ you heard him say "Tree aan!"? ---Ja.

Where was he at that stage? --- Hy was naby

die hek, Srens, as ek reg onthou.

On the North side of the gate - that is on your side of the gate? --- Ook daar in die ongewing van waar die paadjie is.

Around the middle? --- Ja. Daar in die ongewing.

Who did he say it to, "Tree aan!" To a particular officer or group of officers, or generally? --- Wel, ek kan nie presies sê aan wie hy die bevel gerig het nie.

And when he said that, was it then that you fixed up the belt of the machine gun? --- Ek kan nie presies - nee, toe was dit al klaar reg.

You were then on top, already? --- Ja.

When the shooting began, did you not get back into your seat? --- Nee.

Did you not think you might have to shoot? --- Nee. Om die waarheid te sê, dit het alles so vinnig gebeur, dat voor 'n mens mooi kon dink was dit oor.

Did you see who fired the first shot, from the Police? --- Nee, ek het nie.

Was it near the saracen? --- Dit was nie naby my saracen gewees nie. Dit was aan die teenoorgestelde kant, het dit vir my geklink, het die eerste skote vandaan gekom.

Were you watching the crowd on the West when the first shots came from the Police? --- Ek kan nie presies sê waarheen ek gekyk het, op daardie tydstip nie.

When you heard the first shots, did it come as a surprise to you? --- Ja; dit het vir my effentjies

die hek, Srens, as ek reg onthou.

On the North side of the gate - that is on your side of the gate? --- Ook daar in die omgewing van waar die paadjie is.

Around the middle? --- Ja. Daar in die omgewing.

Who did he say it to, "Tree sani" To a particular officer or group of officers, or generally? --- Wel, ek kan nie presies sê aan wie hy die bevel gerig het nie.

And when he said that, was it then that you fixed up the belt of the machine gun? --- Ek kan nie presies - nee, toe was dit al klaar reg.

You were then on top, already? --- Ja.

When the shooting began, did you not get back into your seat? --- Nee.

Did you not think you might have to shoot? --- Nee. Om die waarheid te sê, dit het alles so vinnig gebeur, dat voor 'n mens mooi kon dink was dit oor.

Did you see who fired the first shot, from the Police? --- Nee, ek het nie.

Was it near the saracen? --- Dit was nie naby my saracen gewees nie. Dit was aan die teenoorgestelde kant, het dit vir my geklink, het die eerste skote vandaan gekom.

Were you watching the crowd on the West when the first shots came from the Police? --- Ek kan nie presies sê waarheen ek gekyk het, op daardie tydstip nie.

When you heard the first shots, did it come as a surprise to you? --- Ja; dit het vir my effentjies

oukent gevang.

When the first shots rang out, what did the crowd do? --- Die nense het nog vorentoe gedruk, na die draad se kant-toe. Daar was al die tyd 'n drukking voor na die draad-toe. Terwyl die eerste klompie skote geval het, het hulle nog maar aangehou druk.

They did not turn round? ---Nie aanvanklik nie.

Probably they did not know what was happening - just like you; it took them by surprise? --- Ek sou nie kan sê nie. As 'n man na my skiet, dan dink ek ek sal meer of min weet hy skiet my nou. Dan sal ek darem hardloop.

And then, of course, the crowd did run? ---Ja.

Did the shooting go on when the crowd was running? --- Toe die nense gehardloop, het ek nie meer een skoot gehoor nie.

So ^{that} ^{what} what happened was that they were still standing there and pressing and the shooting went on? --- Ja.

And then, after a few seconds, they turned and ran? ---Ja.

And then the shooting stopped? ---Ja.

Is that correct? --- Dit is reg, ja.

Did most of the shooting take place while the crowd was still pressing forward? ---Ja.

Not all of it? --- Dit is moeilik om te sê presies wat elke mens doen. Jy kan ontrent self nie onthou wat jy alles gesien het nie.

I agree; I understand you. But at any rate, you say that certainly most of the shooting took place

--- while ---

while the crowd was still pressing forward? ---Ja, ek weet nie; terwyl iemand ongedraai het, dan was hy gekiet gewees terwyl die voorste mense nog vorentoe druk. Dan het daar 'n koeël verby hom gegaan na die daar agter hom.

On the evidence you have given, if you observed correctly and are reporting correctly, one would expect that most of the people were not shot in the back, but in the front? --- Ek rapporteer so korrek as wat ek moontlik kan.

But am I understanding you correctly; most of the shooting was at the front of the people, and not ..? --- Dit is reg, ja; dit is die indruk wat ek gekry het.

So if the medical shows that more of the people were shot in the back, it may be that your impression is wrong - it may be? --- Nee, ek glo nie. Ek dink ek gee in alle redelikheid 'n verslag van wat ek gesien het.

DIE VOORSITTER: Wat die advokaat bedoel is, indien dit wel 'n feit is dat meer persone in die rug gekiet is as van voor, hoe sou u dit nou rym met u getuienis? --- Dit is moontlik dat terwyl van die voorste mense vorentoe gedruk het, van die agterste mense al gehardloop het en die koeël, 'n .30] koeël meer as een man kon vang - nog 'n ander een in die rug slaan. Dit is een vertolking wat ek daaraan sou gee.

Did you see any shooting to the North? ---Nee, ek het agterna/^{een}lyks daar gesien, maar ek het nie ...

You did see a body there, afterwards? You saw a corpse there afterwards? ---Ja, ek het een gesien.

Where - in that field? ---Ja.

A long way away from the wire? --- Ja.
Ongeveer twintig treë van die draad af.

DIE VOORSITTEK: Kan u vir my beduie - was dit 'n persoon wat reeds dood was? --- Dit was 'n Bantoe man, sover ek kon sien van die saracen af. Dit sou ongeveer op die plekkie wees waar daardie meid nog gedans het. (Getuie verwys na Bewysstuk "E").

Na watter Bantoe-meisie verwys u daar? ---
Ongeveer hier, net onderkant hierdie paadjie.

U wys hier na 'n Bantoe-meisie wat blykbaar op haar eie reg in die rigting van die fotograaf hardloop? --- Dit is die een wat ek aandui; ongeveer in daardie...

Met 'n wit rok en 'n baadjie be-oor die rok - 'n wit voorskoot? ---Ja; ongeveer hier, in hierdie oengewing. Dit is vir my 'n bietjie moeilik - maar ongeveer in daardie oengewing. (Punt aangedui, "k"). Dit is baie ongeveer, natuurlik. Ek kan nie presies die punt aandui nie.

Kan u net vir my by kyk van beskrywing se, eerstens, hoe ver weg was dit van die Noordelike heining? --- Dit is ongeveer 20 treë, sou ek se, van die Noordelike heining, en ongeveer meer of min in die middel van die heek wat die draad daar vorm, en die lyn wat die voorste geboue hier maak. Ongeveer in die middel van die lengte van daardie draad.

Met ander woorde, as jy die Westelike heining verleng, in 'n Noordelike rigting? ---Ja.

En jy verleng die lyn wat gevorm word deur die gebou, parallel met die Westelike heining, dan sou dit tussen die twee gewese het? ---Ja, ongeveer in die middel.

---Ongeveer---

Ongeveer in die middel, en omtrent 20 treë noord van die Noordelike heining? --- Ja.

Is dit die enigste wat u daar gesien het? --- Dit was die enigste lyk wat ek daar gesien het.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: Did you go up to the body? ---Nee, ek het nie.

Was there any shooting in that direction, that you saw? ---Nee. Ek kan nie sê nie. Ek was baie meer geneoid met wat aan die ander kant aangegaan het.

Can you explain how that body got where you saw it? --- Hy moes daar geskiet gewees het.

Can you suggest who shot him there? --- Wel, net al die skietery wat daar gewees het, moet ek aanneem dat dit die Polisie gewees het wat geskiet het.

No, I mean who in particular? ---Nee, dit weet ek nie.

Is it not possible that it was someone who did it while you were in your saracen? ---Op watter stadium? Ek was bo-op die saracen.

Did you not get back into the saracen again? ---Nee. Nadat ek een keer uitgekam het, het ek nie weer ingeklim nie, nie binne die volgende uur of so nie.

You see, we have certain information; certain of the people who were shot at in the crowd, will give evidence, we understand, to the effect that there was shooting to the North and the North-East - in other words, in the direction where you saw that body? --- Ek sal dit gladnie betwis nie.

And people seem to be under the impression - I won't put it any higher; I will use the word you used, Sergt. Kek - under the impression that the people who

were firing in that direction were people who were standing on top of the saracens. I am not suggesting it was you. I am suggesting, rather, that you forget that you were sitting inside; other people standing on top were firing? --- Ek kan amper met sekerheid sê dat dit nievan my saracen af gewees het nie. As dit vandaar is, daar was 'n ander saracen ook gewees. Dit is nie onmoontlik nie.

You see, I am not suggesting - I haven't got evidence to suggest that you were up there and that you were firing a revolver or a sten gun; you understand that, I hope. What I am suggesting is that if these people who had this other impression are correct, what appears to have happened is that you were actually sitting at your Browning, as you ought to have done, and that other people were firing from the top of your saracen. Is that not possible? Think back. Are you so certain? --- Soos ek sê, dit is nie onmoontlik nie. U weet, daar is 'n vreeslike lawaai, jy kyk in een rigting. Dit is nie onmoontlik dat iemand aan die ander kant van die voertuig opklim en 'n paar skote in daardie rigting skiet nie. Dit is nie - soos die Engelman sê, "I can't rule it out".

Then we will leave it at that. Perhaps you can tell us something else. When did the people on the North side start to run away? --- Soos ek u sê, ek het meer na die rigting gekyk waar die hek gewees het. Wanneer daardie mense begin hardloop het, weet ek nie.

But at any rate, there is nothing to suggest that they all ran away before the shooting? --- Nee; hulle het nie voor die skietery weggehardloop nie.

Just to clear things up unless there is anyone

else called from any of the other saracens, your saracen was No. 9078? --- 90798.

The other saracen standing near you, do you know the number of that? --- Dit was 90799, of 907800. Die voertuie het toevallig - daar was drie voertuie se nommers agternekaar; dit kon een van daardie twee gewees het.

U meen 907 - 90800? --- Dit is 90800; dit kon 90799 of 90800 gewees het.

And who was in charge of that one? --- Durandt was, sover ek kan onthou, die bestuurder, en sers. Els was die Browning

Yes; I understand. Const. Snygens, was he not a member of your party? ---Ja.

He was? ---Ja.

Did he not fire his gun at all? ---Hy het vir my gesê hy het nie. Ek het nie gesien dat hy skiet nie, en hy het vir my gesê hy het nie geskiet nie.

Do you know whether any of the crews of the other saracens fired at all? Did they talk about it afterwards, perhaps? ---Nee; ek kan nie onthou nie.

DIE VOORSITTER: Sou die lede van u bemanning ook onder 'n verpligting gewees het om later verslag te gedoen het indien hulle wel met hulle vuurwapens geskiet het? ---Ja. Ek het hulle pertinent gevra wie van hulle geskiet het, en net een man het gesê hy het geskiet. Ongelukkig het ek nie hulle vuurwapens nagegaan of hulle ammunisie nie, om vas te stel of hulle wel geskiet het, of nie. Ek het nie rede gehad om hulle nie te glo op daardie punt nie.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED:

/ What did Const. Steynberg fire - a sten, or a

.303, or a revolver? ---'n Stengeweer.

How many did he fire - from one magazine? ---
Hy het gesê hy het 57 skote geskiet; dit sou tenminste
een magasyn wees en amper 'n volle ander.

DIE VOORSITTER: Is dit gebruiklik om 25 na
- 20 na 25 in 'n magasyn te laai? ---Ja; jy kan 32 inlaai;
so dit is - die punt wat ek op wil neerkom, is dat hy
tenminste twee magasyns moes gebruik het. Hoeveel in
elke magasyn was, weet ek nie.

CROSS-EXAMINATION CONTINUED: So he must have
put in at least one new magazine? --- Dit is die punt
wat ek wou genaak het.

And you think probably he only fired two, that
he did not put in a third? ---Nee; dit kan ek nie sê nie.

Because some people have said that although it
holds about thirty, it is usually only to load 20 to 25
? ---Ja; ek is geleer dat dit 32 hou.

But he said he fired 57? ---Ja.

Did you see him firing? ---Nee, ek het nie.

You don't know which direction he fired in? ---
Nee, ek weet nie. Van die posisie wat hy aan my
verduidelik het, waarin hy gestaan het, is dit moontlik
dat hy in daardie rigting kon geskiet het, in die
rigting van die Noordelike - hy het voor die saracens
gestaan.

Is it not possible that he was standing a bit
raised, perhaps, on the bumper; not quite on the ground;
on the bumper or on the mudguard or something like that?
Was there any position he could stand to get some height?
--- Wel, nie op die saracens self nie, tensy hy geskiet
het voor, op die modderskern. Maar hy kon nie. Hy het

gesê hy het gestaan voor die saracen.

He was more on the North than on the West, then? --- Die posisie wat hy vir my verduidelik het, ja; dit was in die hoek, so. So hy kon in enige van daardie rigtings geskiet het.

Could he have shot West? That is at the main crowd? --- Hy kon - u sien, hy het daar gestaan... Hy het in die Noord-Westelike hoek gestaan. So dit sou vir hom moontlik gewees het, volgens hy gesê het, dat hy kon Noord skiet, of in die rigting van die draad waar die hek is. Hy kon nie in die teenoorgesteld rigting geskiet het sonder om lede van die Nag raak te skiet nie.

But he could even shoot North-East, in that position? --- Ja. Hy kon in daardie rigting geskiet het - Noord-Oos.

NO FURTHER QUESTIONS.

MRE. LOUV: GEEN KRUISVERHOOR NIE.

MRE. CLAASSEN: GEEN HERVERHOOR NIE.

DEUR DIE VOORSITTER: Ek weet nie of u al in u getuienie daarna verwys het nie, maar ek wil u net vra. U was bo-op die saracen gewees? ---Ja.

En u het blykbaar 'n betreklik redelike geleentheid gehad om die skare te sien? ---Ja.

Ek weet nie of u al 'n skatting gemaak het nie; so nie, kan u dit net herhaal - as u dit nog nie gedoen het nie, kan u my nou net sê wat u skatting is? --- Ek skat baie swak. Ek sou dit liewers nie waag nie.

Dan kan u dit miskien doen by wyse van
--- vergelyking ---

vergelyking. As u sal kyk na Bewysstuk "B", daar sien u 'n skare mense, klaarblyklik voor die saracens daar was? ---Ja.

Sover u nou waargeneem het, van die saracens, hoe sou die skare op die foto, Bewysstuk "B", vergelyk met die skare wat u daar gesien het om en by die tyd toe die skietery plaasgevind het? --- Dit het my voorgekom, hier aan die kant, waar die hek is, was daar seker ongeveer 'n derde meer. Hulle het min of meer daardie stukkie pad toegestaan, ^{nie} bankvas nie, maar meer of min dit toe gestaan.

U verwys nou na die pad aan die Westekant van die Polisiestasie, d.w.s. waar die dubbelhek in is? --- Dit is reg.

Waar u deur ingery het? ---Ja.

U sê daardie deel van die straat, sou u skat, was vol mense? ---Ja.

Behalwe dat hulle nie die hele straat bankvas gestaan het nie? ---Ja. Aan die Noordekant sou ek sê dat daar ongeveer die helfte meer gestaan het as wat daar nou staan op hierdie foto, Bewysstuk "B".

Dit wil sê die skare wat u nou sien tussen die Polisiestasie-geboue en die Noord-westelike hoek? ---Ja.

Dit is die skare daar by die draad? ---Ja.

U sou sê daar was nog 'n maal soveel mense? --- Ja. En hier aan die duskant lyk dit vir my, - toe ons daar deur is, het hulle hier duskant tot teenaan die paadjie gestaan. Ons het net moete daar ...

Waar is dit nou? --- Dit is aan die Suidelike kant.

Die pad aan die Suidelike kant? ---Ja.

Wat sê u, hoe vergelyk die skare wat u op die foto sien met die wat u waargeneem het toe u daar aangekom het? --- Daar was heel party meer as wat daar nou is; sê ongeveer 'n kwart soveel meer as wat daar nou staan. Hulle het die pad daar vol gestaan, en ook op die sypadjie sodat ons tussen die boulyn-draad en die mense moes ry.

Het u nie langs - weet u waar Zwane-straat is? --- Hee, ek ken nie die name nie.

In elk geval, dit is die straat aan die Suidekant van die Polisie-stasie? ---Ja.

Het u langs daardie straat beweeg en by die Polisie-stasie in te gaan? ---Ja.

Het ander woorde, u het Wes langs hierdie straat gery, Zwane-straat? --- Ja.

En toe regs gedraai? --- Dit is reg.

Toe weer regs gedraai, en by die hek in te kom? ---Om by die hek in te kom.

Het u enige ander Polisie teëgekem daar in Zwane-straat, toe u nader gery het? --- Ek het nie gesien nie. Die witsig vanuit die voertuig is baie beperk. Ek kan nie onthou dat ek ander lede van die Hag daar toe gesien het nie.

DULPHY MAMUING, beëdig, verklaar:

DIE VOORSITTER: Is jou taal Afrikaans? ---Ja.

Verstaan jy dit die beste? ---Ja.

Het jy ook 'nAntoetaal wat jy praat? ---Ja.

Watter een? --- Setswana.

Watter taal praat jy makliker - Afrikaans, of Setswana? --- Alteselfde.

Kom jy van Kimberley se wêreld? --- Ja.

VERHOOR DEUR MNR. GLASSER: Onthou jy die skietery by die Sharpeville Lokasie op die 21e Maart hierdie jaar? --- Ja.

Daardie vorige nag, was jy op diens gewees? --- Ja.

Hoe laat het jy op diens gegaan? --- Om 10-uur.

Is dit jou gewone tyd? --- Ja; dit is my gewone tyd.

Het jy in die lokasie gepatrolleer? --- Ja.

Saam met die ander blanke konstabels? --- Ja.

Hoe het dit vir jou gelyk, daar, in die lokasie? --- Die lokasie was nie soos gewoonlik nie; 'n bietjie anders.

Hoe was dit anders? --- Die mense het klompe-klompe geloop, die straat in geloop en skree.

Wat het hulle gedoen? --- "Afrika!", "Afrika!", net so gees; "Afrika!" in die straat geloop en skree.

Is hulle uitmekaar gejaag? --- Ja, ons het hulle uitmekaar gejaag.

Het jy gehelp om hulle uitmekaar te jaag? --- Ja.

Het julle moeilikheid daarmee gehad? --- Baie moeilikheid.

Wat was die moeilikheid? --- Anders gooi met die klippers, die nag.

--- Het ---

Het daar mense daardie oggend na die werk-toe
gegaan? ---Nee. Hulle was voorgekeer.

Deur wie? --- Die ander klomp.

DIE VOORSITTER: Wie was die "ander klomp"?
--- Die klomp wat in die strate gestaan het.

VERHOOR HEEVAT: Wie was nou die voorbokke daar?
---Nee, ek ken nie die voormanne nie.

Was dit ou mense gewees, ou mans? ---Nee, dit
was net pure jongspanners.

Het julle die hele nag so deurgegaan? --- Ja;
die hele nag.

Tot die anderdagsre? --- Tot die anderdagsre
toe.

Toe was daar nog sulke klompies-klompies? ---
Toe word dit net erger en erger.

Het jy later na die Polisiestasie gegaan? ---
Ons is na die Polisiestasie so halftwaalf.

Wat het julle al die tyd gemaak? ---Ons was
nog hier in die strate, die groot straat in Sharpeville.

Wie was die bevelvoerende offisier? --- Dit
was maj. van Zyl.

Was jy onder sy bevel? ---Ja; ek was saam met
hom.

En was daar in die groot straat moeilikheid?
---Ons het groot moeilikheid daar gehad.

Wat was die groot moeilikheid daar? --- Die
majoor het gesê, eerste, hulle moet huistoe gaan, die
mense los, die wat wil werk-toe gaan. Nee, dan skree
hulle erg - dan skree hulle, dan skree hulle. Na dit,
toe vat hulle die frangasj, dan gooi hulle dit so tussen

die mense daar in. Nee, dat die traangas nou net klaar is, toe begin hulle nou klippers gooi. Toe sê die majoor ook, "Jaag hulle uitmekaar uit, weer". Dan jaag ons hulle daar uitmekaar uit. Na dit, gaan ons 'n bietjie vorentoe. As ons vorentoe kom, is die ander agter. Dan is ons weer in die middel; toe is ander voor, ander agter.

So julle het hulle eers teruggedruk, soos ek jou verstaan? ---Ja.

Toe gee hulle pad na die kante-toe? ---Ja.

Toe is hulle later voor julle, en agter julle? ---Ja; en agter ons. Toe sê die majoor weer, "Die wat agter is, jaag hulle 'n bietjie weer weg". Toe jaag ons hulle weer weg. Dit het so aangehou. Toe is ons weer terug by dieselfde plek, dan kom hulle weer.

Het hulle daar ook klippe gegooi? ---Ja.
Hulle het daar ook klippe gegooi.

Het julle gewere gebruik, rewolwers? ---Nee; ons dra nie rewolwers nie.

Het julle gladnie geskiet nie? Ek praat nou van die tydperk in die lokasie voordat julle by die Polisiestasie gekom het. Was daar geskiet gewees? --- Daar is net so geskiet in die lug, en hulle 'n bietjie skrik te maak.

Die Polisie? ---Ja.

En die Bantoes, het hulle ook geskiet? ---Nee; ek het nie gehoor nie.

Tussen die klomp wat julle so gevind het, was daar vrouens, ook? ---Ja; die meeste was kinders.

En wat van die kinders? --- Hulle skree ook, hierdie opgeskote spanne ook. Hulle bly net, as die

Polisiemanne kom, sê, "Ja, julle is honde, julle; julle is honde, julle! Julle is honde!" Ja.

En die vrouens? — Die vrouens ook. Hulle skree ook, "Afrika!" "Afrika!" "Inse Lethu!"; "Inse Lethu!"

Wat meen dit? — Hulle sê dit is hulle se wêreld.

Was jy by die Polisiestasie toe daar geskiet was? — Ja; ek was daar by die Polisiestasie.

Het wie het jy saam gegaan sehoentoe? — Ek ken nie meer die kaptein saam met wie ek gewes het nie. Toe was die majoor nie saam met ons nie; toe was ons saam met die kaptein. Die eerste kaptein wat gekom het in Sharpeville.

Vertel aan ons hoe het dinge daar gelyk vir jou? — O, daar was nou rêrig moeilikheid daar ook. Toe staan hulle nou daar, voor ons, "Ja, julle blêrrie honde, man! Julle is maar niks nie, julle nie". Toe sê die kaptein, "Ah, just ignore them! Just ignore them!" Dit bly net, "Aan, julle is honde!" Agter dit, is dit nou weer 'n praterij. Toe gaan die groot ding verby. Ek weet nie wat is hom naam nie — die ...

Waar; in die lug, of op die grond? — Nee, die saracen. Toe gaan hy verby. Aan, toe skree hulle en skree hulle. Agterna toe gaan die saracen toe staan hy daar in die hoek in. Toe sien ek die bondel gaan algaar na die hoek-toe, nou, daar voor die Polisiestasie, nou. Toe hulle daar kom — ek weet nie wie het gepraat daar nie; ons het so'n bietjie hiernatêe gestaan. Hy praat daar so met die hande — as hy nou so praat, dit gaan nou net erg, erg, erg, die skree-ery.

DIE VOORSITTEK:

/Wie is dit wat gepraat het; was dit 'n blanke man, of ...? --- Nee, dit was 'n blanke. Ek weet nie - een van die offisiere wat gepraat het, daar.

VERHOOR HERVAT: Wat het hy gepraat? --- Ek kon nie gehoor het nie. Ek was nie daar nie. Ek het net die hande gesien, hy praat daar so net die hande en so aan. Hulle lê daar so teen die fence, daarso. Dan skree hulle daar. Verder net, toe sien ek net hulle gaan agter-toe. Dat ek net 'n bietjie so gekyk het, toe hoor ek dit gaan krrrrrr gaan die gastera aan.

Wat gaan so? --- Ek weet nie - die geskieter; ek weet nie waar kan die geskieter uit nie - daar in die hoek.

En toe? ---Nee, agterna toe was dit klaar, net die skietery.

Waar was jy gewees? --- Ek was daar in die hoek in, nog.

Watter hoek? --- As die Polisie-stasie seën-toe kyk, ek was by die linkerkant van die straat.

DIE VOORSITTEK: As ons aan jou'n foto wys van die Polisie-stasie en die strate, sal jy dit kan kry? ---Ja.

Kyk na Bewysstuk "B" en sien of jy vir ons kan wys? --- Ek was hier.

O, die Suid-Oostelike hoek van die Polisie-stasie.

VERHOOR HERVAT: Jy weet waar die groot hek inkom, nê? ---Ja.

As jy binne die Polisie-gronde staan en jy kyk na die hek-toe - was jy daar gewees? ---Nee; nie by

die groot hek se kant-toe nie.

Asn die ander kant is daar 'n klein hekkie? ---
Daar is nie 'n hek op my kant nie.

DIE VOORSITTER: Ken jy vir Zwane-straat? ---
Ja; ek was hierdie kant - ek was nie daardie kant nie.

Ken jy vir Zwane-straat? ---Ja.

Hou, as jy van Zwane-straat af kom, kan jy
deur 'n klein hekkie gaan en voor by die Polisie-stasie
in te gaan? ---Ja.

Waar was jy gewees, as jy nou dink aan daardie
klein hekkie waar die mense ingaan as hulle wil na die
Polisie gaan? --- Ek was hierdie kant van die klein
hekkie - die kant-toe.

As jy nou na die hek staan en kyk, was jy
links van die hek gewees, of regs? --- Ek was links
van die hek af.

Aan die Suid-Oostelike kant van die Polisie-
stasie.

VERHOOR HERVAT: Waar jy gestaan het, was
daar ander nie-blanke Polisie? ---Ja; daar was.

Was daar blanke Polisie met gewere ook? ---
Ja, daar was ook, met gewere.

Toedie skietery plaasvind, is daar ook
geskiet, of nie? ---Nee, daar was nie skietery wat ek
gehoor het nie. Ja, ja, hier was ook 'n skietery
hierdie kant. Want daar was 'n kleintjie net so'n
draad in die hand in, wat net hier so voor ons geval
het. So'n klein seuntjie met die draad in die hand.

DIE VOORSITTER: Was dit nou in Zwane-straat?
---Ja; in Zwane-straat, voor ons.

--- VERHOOR HERVAT ---

D. MARPINE
HOOGSCHOLE

VERHOOR HERVAT: Voor die skietery plaasgevind het, hoe het dinge vir jou gelyk, daar? --- Soos ek gesien het, lyk dit my lewe was in lelike moeilikheid. My lewe, soos ek uitgevind het, sal ek sê, "Nee, vandag is vandag". Ek sal sê "Nee, daar is moeilikheid vandag". Dit het na 'n bietjie trouble vir my daardie dag gelyk.

DIE VOORSITTER: Was jy bang? --- Ja, ek was bang.

Vir watter? --- Die mense bly net hier kom nader en ons het niks revolver of niks nie; ons word agter gesit, die blankes is voor en daar is nog mense agter, ook. Toe sê ek nêe, as daardies van agter af kom, nou, en kyk net die mense voor.

- VREDAAG: 4.00 N.M. -
tot 3 Mei 1960 om
9.45 V.M.